

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 3. julia (sređoletna) 1852.

List 53.

Sódní dan.

(Po českim Boleslava Jablonskiga.)

Sinek! vselej po pravíci
Ne ravnajo zdaj ljudjé;
Večkrat grejo po krivíci
Slava, čast ino atopnjé.

Pride čas pa za nesrečne,
Čas, ki vse spremenil bo,
Pride čas — pravíce večne
Se bo znamnje vidilo.

Péla bo trobenta straha,
„K sodbi! k sodbi!“ kličejoč;
Množica gomzéla plaha
'z tame groba vstajajoč.

Pride čas — se zvezde bodo
Z neba vertoglavile,
In moči nad zemlje grodo
Iz slemén odstopale.

Svitlo solnce se tamnilo,
Mesec gasnil bo merleč,
Kdor goljufno ima blišilo
Svetil se ne bode več.

Kdor pa v službi je kreposti
Sterl krivíce ôkov klét',
Bode v slavi in svitlosti
Takrat svetu razodét.

Marsikdo v pravice hladi
Nespoznán bil siromak
Vzdignil kdej bo v zarji mladi
Nisko teme nad oblak.

Bukve bodo odperte stale,
V njih popis bo vsih reči,
Bodo se imenovalé:

„Bukve zgodb vsih ljudi“.

Ogled kmetijstva na Angleškím.

Slavni gosp. prof. dr. Hlubek, kateri na Avstrijskim po pravíci za perviga kmetijskiga pisatelja veljá in kteriga knjige se marljivo prebirajo po širocim svetu, je potoval lani po Angleškím in ravno sedaj popis na svitlo dal, kako Angleži (Englendarji) kmetujejo, od kterih vémo, da je njih kmetovanje na visoki stopnji umnosti, pa ne taki, ki prazne muhe učenosti loví, ampak taki, ki le to porajta, kar dobiček donaša.

Vunder se bomo iz gosp. Hlubekoviga popisa prepričali, da tudi Angleži ne ravnajo vse hvale-

vredno, in da je njih kmetovanje iz mnozih vzrokov dostikrat zlo razložno od našiga. Take popise prebirati nam je v dvojni prid: prvič je mikavno vediti vsacimu umnimu kmetovavcu, kaj se drugod po svetu godí, — drugič nam je podúk, da posnemamo to, kar zna biti tudi za naše kraje dobro.

Zavoljo tega mislimo, slovenskim kmetovavcam močno vstreči, ako jim razodenemo angleško kmetovanje po popisu imenovaniga moža, ki je z bistrim umam se oziral po Angleškím, in na tanjko vse popisal, kakor je.

Naš preslavni prijatelj nam bo tedaj prijazno dovolil, da iz njegovih nemških bukev *) ob kratkim povzamemo to, kar mislimo, da bi bilo našim bravcam všeč in koristno.

Pervo pa je, preden o Angleškím kmetijstvu govorimo, da poznamo

svét in zemljiše Angleško.

Angleško ima čez 35 milionov oralov obdelaniga zemljiša (polja in travnikov), čez 11 milionov oralov pa neobdelaniga, katero bi se pa obdelati dalo.

Kar razmeroméd poljem in travniki vtiče, pride na Angleškím na 1 oral polja poldrugi oral travnikov.

Travniki se večidel malo obdelujejo, ampak se pusté (kar ni hvale vredno), da trava rase, kakor je.

Ko sim — pravi gosp. pisatelj — take silne planjave travnikov skoraj povsod vidil, zlasti pa v bližnji okolici Londona, sim se živo spomnil tistih časov, ko so ljudstva le kot kočovniki s svojimi čedami se po širocim svetu od eniga kraja do drugiga plazili, in jim ni treba bilo, da bi bili za zboljšanje zemljiša skerbili; zakaj če danes ni bilo na tem mestu ničesar več vžiti in njih živina ni več piče dobila, so se ž njo podali dalje.

Vidijo se na travnikih še ogoni ali razori kot znamnja, da je tu, kjer je zdaj travnik, nekđaj njiva bila, ki je pa bila v travnik pušena, ko je jela žitna cena nižji biti.

Taka napčna razmera med njivami in med senožeti se ne najde nikjer v Evropi, pa zakaj? zato ker v nobeni deržavi Europe nimajo kmetje tako malo zemljiš, kakor na Angleškím.

Vzrok te čudne napčnosti je pa v temle iskati:

Na Angleškím niso kmetje posestniki zemljiš, ampak le vikši plemenitaži in vikši duhovšina. Na Angleškím je le 236.343 posestnikov zemljiš, na

*) Bericht über die englische Landwirthschaft und die zu London 1851 ausgestellten landwirthschaftlichen Geräte und Maschinen von Dr. Fr. X. Hlubek. Mit 1 lithogr. Tafel. Gratz 1852.

eno posestvo pride tedaj 80 akrov *) obdelaniga zemljiša; na Angleškem pride na vsaciga 55. človeka en posestnik. Kakošen razloček med veliko Angleško državo in med majhno Štajarsko deželo! Na Štajarskem imamo 216.236 posestnikov, na vsaciga 5. človeka se šteje en kmetovavec in na eno posestvo brez gojzdov 9 oralov obdelane zemlje.

Če dalje pomislimo, da vojvodu Devonširskemu njegove kmetije vsako leto 3 milione nesó, in grofu Westminsterскому še čez 3 milione in pol, in da grof Exeterski pri Stamfordu zamore 700 jezdicov med svojimi najemaji napraviti, se lahko iz tega prepričamo, v kakošni slabi razmeri so ondi zemljiša med ljudstvo razdeljene in kakošne velike posestva so v rokah le nekterih mogočnikov.

Iz vsiga tega pa tudi lahko spoznamo, zakaj je na Angleškem toliko neobdelaniga sveta, zakaj je toliko pašnikov, zakaj se toliko Ircev v druge dežele preseljuje, ker po tem, ko je bila žitna postava overžena, ne morejo več najemšine (štantnine) odrajtovati. Kar pa Irce tudi hudo žali, je v nebo vpijoča krivica, da katoličani in vsak človek, ki ni anglikanske vére (ki je na Angleškem glavna véra) mora za ohranjenje anglikanskih cerkvá plačevati.

Te velike posestva so pa tudi stanovitna podlaga Angleške države.

Angleško je po večjim delu ravnina; le malo višjih humcov se vidi v nekterih krajih.

Zemlja na Angleškem je pa večidel ali zgolj ilovnata debela zemlja ali ilovnata pešenka; le v južnih krajih je svet v nekterih krajih pešen; tudi močirne zemlje je veliko, in praznih celin, kjer zgolj resje rase, je dosti. Céline imajo večidel drobno pesknato zemljo, ki bi se dala lahko k pridu pripraviti.

(Dalje sledi.)

Novi kazenski zakonik **).

Nove bolj obširne in važniši postave so imeniten prigodik v zgodovini vsake države, ker postavodavstvo po skušnjah svojiga časa, po spremenih različnih okoljih in po napredovanju ljudske omike in znanstev napredje. Razglašenje novega kazenskega zakonika, to je, postavnih bukev, v kterih so kazni ali štrafinge določene, po kterih se bodo zoperpostavne djanja prihodnjič pokorile, je pa posebno zavolj tega imenitna dogodba, ker ta postava ima v celem avstrijskem cesarstvu od 1. septembra tega leta kot edina v kazenskih rečeh veljavna biti.

Slehnemu človeku je znanstev postav potrebna, posebno pa tacih, ktere ohranjenje državne družbe, blagovitost in varstvo državljanov, njih življenje, slobodo, čast in premoženje obsežejo. Vsako postavam nasprotno djanje je odgovornosti in kazni podverženo, in ker z nevednostjo postav se nihče izgovarjati ne more, je posebna dolžnost vsacega človeka, se s postavami soznani v vsih djanjih, da se zamore po njih spodobno in primirno obnašati.

Želimo tedaj, da vsaki izmed nas se s kazenskimi postavami soznani, da se odgovornosti,

kazni in nje težkih nasledkov obvarje. Ker pa Slovenci dozday kazenske postave v maternim jeziku niso imeli, podamo bravcem kratko zgodovino kaznovavne pravde s posebnim ozirom na našo domovino, in pregled novega kazenskega zakonika.

V obravnavanji in kaznovanji nepostavnih djanj je imela v poprejšnjih časih skor vsaka dežela avstrijskega cesarstva posebne stare navade in svoj lastni kazenski red; — tako je veljal na Krajnskem s pokrajnimi grajšinami kazenski red cesarja Ferdinanda I. od 18. feb. 1535, — na Štajarskem red vojvoda Karla V. od leta 1574, — na Koroškem od leta 1578 itd. V nekterih primerlejih so pa sodniki po nemški postavi cesarja Karla V. od leta 1532 (Constitutio criminalis Carolina) ali pa clo še po stari rimski pravdi sodili.

Pomanjkljivostim teh postav in napakam raznih deloma nasprotnih zapoved v okom priti, je cesarica Maria Terezia posebno komisijo za uredjenje kaznega zakonika postavila in potem s patentom 31. grudna 1768 novo postavo „Constitutio criminalis Teresiana“ ali sploh „peinliche Halsgerichtsordnung“ imenovano, razglasila. V kaznovanji je bila vendar ta postava preojstra in sodnikom je bila taka moč in samovolja pripušena, da je obdolženec čisto le v rokah sodnikov bil; zatorej jo je že cesarica Maria Terezia poboljšala, strašno mučenje zatoženca v sodni preiskavi prepovedala in tudi zojstrenje smertne kazni odpravila.

Za blagostanje ljudstev vedno skerbiljivi rajni cesar Jožef II., spoznavši, da se postavodavstvo po napredkih vsacega časa doverševati in zboljševati mora, je s patentom 13. januara 1787 vnovič prenarejeno postavo hudodelstev in njih kaznovanja (Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung) in s patentom 17. junia 1788 občni kriminalni red (Allgemeine Criminalgerichtsordnung) v veljavnost djal. — Že te postave so razločile kriminalne hudodelstva, to je, s hudobnim naklepom storjene djanja od politiških hudodelstev (to je, od nepostavnih djanj brez hudobnega namena ali manjši prestopke); kazni so bile natanjko po primernih stopinjah in znamnjih odmerjene, in smertna kazen je bila razun hudodelstva velike izdaje odpravljena; — preiskovanje in obravnanje kriminalnih hudodelstev je bilo sodnijam, politiških hudodelstev pa politiškim oblastnijam izročeno.

Akoravno je veliko boljši kazenska postava cesarja Jožefa II. se od poprejšnjih v več obzirih ločila, je bilo vendar že zboljšanja treba. Cesar Leopold II. je tedaj nov načert napraviti ukazal, in cesar Franc I. ga je lastnim komisijam, po raznih deželah sostavljenim, v presojo izročil. Pri novim pregledu načerta so se opombe izvedenih mož porabile in po skušnjah in po napredovanji znanstev in izobraženja v celoto sostavile. Po tacim načinu prenarejeno postavo je cesar Franc I. pod naslovom „občni kazenski zakonik o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih“ (Allgemeines Strafgesetz über Verbrechen und schwere Polizei-Uebertretungen) s patentom 3. sept. 1803 razglasil, in nje veljavnost se je prvega prosenca 1804 v vsih nemških dednih deželah *) pozneje pa tudi na Gališkem, Dalmatinskem, in v Lombarskem in Beneškem kraljestvu začela.

(Konec sledi.)

*) En aker na Angleškem je po našim 1125 □ sežnjev in 4 čevlj., tedaj je manj kot 1 oral.

**) Lepo prosimo, da bi nam še več o tem za »Novice« pisali, zlasti z ozirom na to, kar je ljudem po deželi vediti potreba.

Vred.

*) To je v Austrii pod in zgor Anizo, na Štajarskem, Krajnskem, Koroškem, Primorskem, Tiroljskem, Českem in Moravskem. Te dežele so ne-

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 10. julia (sredoletna) 1852.

List 55.

Kmetovavci varujte svojo živino kužniga čerma ali vrančniga prisada!

Ker se je sopet približal tisti za živino nevarni čas, v katerim je treba previdniga ravnanja, da je nagla smert ne pokonča, in ker se je že od več nesreč slišalo, ktere je kužni čerm tu in tam in kakor sim se sam prepričal večidel le po nečimerni nemarnosti lastnikov napravil, je potrebno sopet opominjati: kmetovavci varujte svojo živino!

Poglavitni vzroki čerma ali vrančniga prisada (rumeniga kevžiha ali rumeniga volčiča) so: velika vročina, ktera živino pri hudim delu, na paši ali pa v soparčnim hlevu zadeva; pomanjkanje čiste merzle pijače, kar se sedaj toliko bolj pogosto primeri, ker je poletje bolj suho in le po redkim dež prihaja, da so nekteri kmetje primorani živino clò v nekterih krajih z gorko spargeno vodo, mlako ali gnojnico napajati. Kolikor težji ali dostikrat clò nemogoče je se ti nadlogi — pomanjkanju vode — ogniti, toliko bolj je saj potreba, da so hlevi zračni (ljuftni), da niso soparčni, da ni preveč gnoja v njih, ki še večji vročino napravlja, da živina ne stoji v gnojnici. Hlad, hlad, čisti zrak, čista voda, kisljate in slane reči so gotovi pomočki to strašno bolezin odverniti!

Pa kaj pomaga od tega več govoriti, ker tisti gospodarji, ktere to zadeva, tega ne berejo, da bi si boljši zapopadek od te bolezn pridobili, kakor ga dosihmal imajo, ko mislijo, če bolezin enkrat živino napade, „ne bo nič ž-njo, je že rumeni kevžih ali rumeni volčič prinji!“

Zares grozno nevarna je ta bolezin, ko je vsa kri černa in gosta in se rumeni razljivi pod kožo in v notranjih delih života prikažejo, — zato še enkrat rečem: kmetovavci! čujte nad svojo živino, ki je draga, ker se ta bolezin po stanovitni skerbi veliko lažje odverne in zabrani, kakor pa ozdravi, če je živino že napadla. J. L—r.

Ogled kmetijstva na Angleškem.

(Dalje.)

Gojzdje po Angleškem.

Na prvi pogled bi se mislilo, da je lesa in gojzdov po Angleškem sila veliko, ker obilo glogovo germovje (Weissdornhecke) z nekterimi hrasti, jeseni, bersti, verbami itd. dela deželo na videz gojzdnato, — ali temu ni taka; ni dežele v Evropi, ki bi tako malo gojzdov imela, kakor Angleška.

Več kot 1200 angleških milj sim obhodil, vunder sim le v celò malo krajih večih gojzdov s hrasti in borovci vidil. Ker Angležem zlo lesa in derv manjka, je začelo več posestnikov mecesno drevje saditi, — ali ravno to je znamenje, da Angleži niso kaj modri gojzdnarji, scer bi mecesna ne sadili, kterimu nista močirna zemlja in megleno podnebje celò nič vgodna; mecesen rase scer perve leta v taki zemlji naglo, ali kmalo začne hirati in pešati, in daje mehke in gobaste les.

Ker imajo Angleži pripravniga kamnja dovelj, namest živih plotov delajo zidane ograje; dratene plote okoli pašnikov sim vidil le v grofii Kentski.

Moj namen ni tukaj pretresovati, ali so živi ploti ali žive meje slabe ali dobre; tega sim pa vunder prepričan, da bojo tudi živi ploti berž zginili, kadar bo tista postava *) overžena, po kateri se zdaj ne sme žito iz ptujih dežel, kakor bi kdo hotel, na Angleško na prodaj voziti, zakaj Angleži so bistre glave, ki bojo kmalo zapopadli, da živi ploti, ki so scer le dobri na suhi zemlji in v suhih krajih, jim veliko sveta odvzamejo, ki bi se dal z velikim pridam v njive predelati.

Sela po Angleškem.

Angleško se loči od vsih družih dežel v tem, da ne vidiš nikjer velicih vasi, kakor pri nas, scer pa sila sila veliko kopíc za žito in senò pod milim nebam.

Velike posestva so razdeljene v posamske pristave, na kterih najemnik (štantar) s svojo družino in delavci samotni stanuje.

Ločeni od sveta živijo tukaj posestniki, najemniki in delavci sami za-se.

To samotno življenje je po mojih mislih na več strani koristno:

1. Samotno prebivanje snuje pravo serčno družbinsko življenje, kjer osebe ene družine le zase živé in se z družimi ne pečajo. Pa tudi v nobeni deželi na svetu ne živijo družine v taki lepi spravi in v takim lepim redu kakor na Angleškem; za to je pa tudi to lepo družbinsko življenje nar močnejši podlaga angleške deržave.

2. Samòta sili ljudi, da ne tratijo časa z nepotrebnimi rečmi, da radi berejo, in premišlujejo kar

*) V letu 1815 je na Angleškem tista žitna postava (Kornbill) v djanje stopila, ktera vvožno ptujiga žita na Angleško večidel zabrani. V letu 1826 je vlada želela, da bi se ta postava, ktera ljudstvu žito zlo podražuje, preuredila, ali ker so se v deržavnim zboru zborniki perve zbornice — menda iz samopridnosti, ker so oni sami veliki posestniki in kmetovavci — z vso silo zoper preuredbo te postave uperli, je obstala do današnjiga dne, čeravno jo skušajo veljavni možje v prid ljudstva podreti. Vred.

so brali, in poskušajo kar se jim dobro pozdeva, — in zares pri vsakim delavcu sim našel sveto pismo in mnogo družih koristnih bukev s podobami. Kakošen razloček je med ondašnjimi grajšaki in med grajšaki družih deželá! Kako častitljivi so uni memo téh!

3. Samôta odvráča shode, rogovilenje, pijančevanje, pretepovanje itd.

Le ena škoda izvira iz te samote, da je malo šol, ker ni velicij vasí skupej, ki bi šolo imele.

Séla so pa toliko manjši, ker Angleški kmetovavci imajo celò malo kmetijskih poslopíj, podov, skednjev itd. Deteljo in répo pojé živina večidel na polji; žito se pod milim nebam naklada v kôpe; hlevov skoraj nič nimajo, ker je živina noč in dan in večidel tudi pozimi pod milim nebam; poljskiga orodja ne zapirajo v shrambe. Vse to je pa le mogoče, ker je kraj in podnebje tako, da se zamore pod milim nebam kmetovati.

Na Angleškem tedaj po deželi ne vidiš veličanskih in gradovam enacij fabrik, ne vidiš velicij žitnic, ne velicij hlevov, ne velicij hiš itd., ker Angleži vedó, da take poslopja so le tako imenovavi žreči kapitali, kateri nič dobička ne donšajo, marveč le škodo delajo, ker posestnik po njih veliko zemlje zgubi in ker je vedniga popravljanja treba, katero veliko stroškov prizadene.

(Dalje sledi.)

Zbor kmetijske in obertnijske družbe v Ljubljani 1. julia.

(Dalje.)

Druga reč, ki se je v zboru posvetovala, je zádelá zavarovanje ali asekuracio pohištév zoper škodo ognja in zavarovanje poljá zoper točo. Dr. Bleiweis je o tem govoril in si prizadjal potrebo dokazati: naj bi vlada zaukazala, da mora vsak posestnik svoje pohištvo in polje zavarovati (zažihtrati). „Skoraj od leta do leta se več nesreč po ognji primeri — je rekel — in nadloge po tem so tolikanj večí, če ob enim tudi slaba letina kmeta tare. Po takim bi se smelo misliti, da so nesreče, ki se tako pogostama primerjajo, ljudi zmodrile, da vse hití, svoje pohištvo v kakošno društvo sv. Floriana zapisati, — ali Bogu bodi milo! da se to ne zgodi. Pri vsakim pogorišu vidimo večidel več taci gospodarjev, ki niso zavarovani, kakor taci, ki so zavarovani. Krajnska dežela ima 69.827 hiš, in zavarovanih gospodarjev pri vsih 7 asekuracijah, ki prejemajo v Ljubljani zavarovila, ni 15.000! Če pomislimo strašno nesrečo pogorelcov, — če pomislimo, kako taki reveži nadležje svoje sosede, — če pomislimo, da taki nesrečniki tudi niso v stanu davkov plačevati in da so tedaj tudi nadloga državi, — če pomislimo vse tiste hude nasledke, ki dostikrat iz beraštva izvirajo, ker beraška palica je mati mnogih družih pregreh, — če vse to pomislimo, mora ljudomili človek misliti na pomoč, po kateri bi se ta nesreča z vsimi svojimi nasledki saj pomanjšati zamogla, — in ta gotova pomoč bi bila postava, ktera ukaže: da vsak mora svoje pohištvo zavarovati. Če bi vsi pristopili v družbo sv. Floriana, bi bilo letno plačilo od zavarovanih 100gold. gotovo tako majhino, da bi morebiti še en groš ne zneslo.

Ravno tako žalostne so nesreče po toči. Še so nam v živim spomínu strašne nadloge v Metliški in Černomeljski okolici, ko je lani toča 91 vasí v strašno nadlogo pahnila, ktero so le obilne milošnje v deželi in zunaj dežele, nabrane po milim klicu našiga častitiga g. deželnega poglavarja pomanjšati zamogle.

Po vsim tem je poprašal govornik svitliga gosp.

nadvojvoda: ali bi ne bilo potrebno: da bi vse kmetijske družbe našiga cesarstva, če so z našo edinih misel, zedinjene nasvetovalé vikši vladi: da naj bi zapovedala, da se mora vsak zavarovati.

Svitli gosp. nadvojvoda so na to vprašanje odgovorili, da zavarovanje je gotovo nar večí dobrota, in da je želeti, da bi vsak gospodar, kterimu je Bog um dal, to dobroto v nesreči živo spoznal. Vunder je po mojih mislih — so rékli — treba razločiti med ognjem in točo. Oginj je nesreča, pred ktero ni nobeno poslopje varno, — toča ima pa vunder bolj svoje kraje, ktere raji obiskuje od družih; v nekterih krajih skoraj nič od toče ne vedó. Pervo tedaj, za kar bi bila vlada prositi, bi bilo zaukazano občno zavarovanje pohištév, pa tudi kmetijskiga orodja, ktero, če kmetu pogori, nadlogo še povikša. Stem predlogam naj se oberne kmetijska družba naravnost do vikši vlade, in ob enim naj naznani drugim kmetijskim družbam, da naj bi tudi to storile.

O ti zadevi so govorili tudi gosp. Ferd. Šmidt, gosp. Jožef Bišof, gosp. Ambrož, in gosp. Peter nel, kaplan iz Vodíc. Gosp. Šmidt je razložil neizrečeno dobroto asekuracij in je lepo dokazal, da naj si umni človek sam pomaga, po tem mu bo Bog pomagal; to ravno je tista velika napčnost, ki podpira nemarnost človekovo, da se v nesreči zanašamo na milodare, in odlašamo svojo dolžnost storiti. S tem se nobeden ne more izgovarjati, da je preréven, da ne more zavarovati; če bi vsi v bratovšino sv. Floriana stopili, bi bila taka mervica plačati, da bi nobenimu nemogoča ne bila.

Gosp. Bišof je potem besedo povzel in oistro, pa resnično govoril zoper asekuracije tóčne škode. Kaj pomaga — je rekel — če se zavarovam zoper točo in plačam, kar je predpisaniga; če pa potem, namesto da bi se mi povernilo, za kolikor je škoda cenjena in spoznana bila, se mi poverne le tretji del!! Ni tedaj čuda, da se zoper točo teško kdo dvakrat zavarje, če ga je enkrat nesreča zadela in je potem namest 100 fl. le 30 fl. dobil.

Gosp. Peter nel je obžaloval, da pri Graški bratovšini sv. Floriana, ktera obseže Štajarsko, Koroško in Krajnsko deželo, ni več gospodarjev zavarovanih, kakor jih je, ker ravno pri ti družbi, ki je prava vzajemna ali bratovska družba in celò nobeniga dobička za-se ne iše, bi bile letne plačila sila majhne, če bi veliko družbinikov k nji pristopilo. Druge asekuracije išejo tudi za-se kaj dobička, ker niso na taki podlagi osnovane, kakor Graška; ker pa Graška družba razun priporočil v časnikih nima opravnikov, ki bi ljudém po deželi zlo prigovarjali, va-njo stopiti, pa bolj zanemarjena ostane.

Gosp. Ambrož je opomnil, da se mu sedaj pripraven čas ne zdí, plačila za zavarovanje prisiliti; zoperto se je opomnilo, da ravno sedaj je pravi čas za to, ker občno zavarovanje bo ponižalo letno odrajtivilo vsim, kiso sedaj v družbi sv. Floriana, — tistim pa, ki bojo pa še le va-njo stopili, se bo dobrota po tako niski ceni posilila, da bojo iz serca hvaležni, ko jih nesreča ognja zadene. Polajšati gospodarjem letno asekuracijno plačilo: ravno to bi bil namen te postave, ktera bi ukazala: da se vsak gospodar mora zavarovati.

(Dalje sledi.)

Življenje slavnih Slovanov.

III.

Karamzin.

Karamzin (Nikolaj Mihailov) naj imenitnejši rusovski zgodovinar, prvi spisavec zgodovine rusovskega

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 24. julia (sređoletna) 1852.

List 59.

Ogled kmetijstva na Angleškem.

(Dalje.)

Podnebje.

Podnebje (Klima) na Angleškem se vsim stvarém dobro prilega. Priča tega je močno in lepo ljudstvo, ki ga vidimo na Angleškem in tolikanj izverstnih in žlahnih sort konj, goved in ovác, s kterimi je Angleško blagodarjeno. Vse sadje dozori ondi do dobriga, le breskva, kostanj in grojzdje ne.

Zima je na Angleškem tako mehka, da cedrovo drevó iz Libanona (bele gore) tukaj tako veliko zrasede, kakor morebiti v Sirii ne, kjer je doma; več plemen lavóra in družih na gorko navaženih rastlin vidimo tu pod milim nebam veselosti. Zato pa kmetovavci zamorejo celo zimo na polji delati, — zato ostane večkrat tudi pozimi živina pod milim nebam na travnikih, — zato nimajo Angleži nikjer peči, ampak le kamíne, in večidel ledú, ki ga potrebujejo, se mora pripeljati iz družih dežel na Angleško.

Poletje pa je veliko manj gorko, kot na priliko, pri nas, zato ne morejo ondi nobene reči kot drugi sad vsejati, — zato kosijo mervo še le maliga serpana (julia), ječmen in pšenico žanjejo sred veliciga serpana, ovés pa še le konec tega mesca ali mesca kimovca, ali celó mesca oktobra.

Sred veliciga serpana (augusta) je cvetel še le krompir, grah in kostanj; v Škocii (deželi Angleškiga) je bilo na polji še vse zeleno in poleg Karstaira so ravno mervo domu spravili.

Kmetovanje na Angleškem.

Malokteri posestnik obdeluje svoje zemljiše sam, ampak večidel vsa zemlja je na Angleškem v rokah najemnikov ali štantarjev, ki jo imajo na Angleškem večidel na 10 let, v Škocii na 15 do 21 let v najemu. Odpové se najem v Škocii od obéh strani eno leto pred, in scer 26. majnika ali 22. listopada, — na Angleškem pa pol leta pred, o svečnici ali o sv. Mihelu.

Kdor hoče kako zemljiše v najem vzeti, mora večidel skazati, da ima za vsak ondašnji oral (ki je nekoliko manji od našiga) 50 do 100 gold. premoženja. Gospodar prepusti najemniku le zemljiše in prazne poslopja; orodje prevzame novi najemnik od poprejšnjiga po ceni, kakor se pogodita.

Najemnina je različna po legi in lastnosti zemlje; sploh plača najemnik na Angleškem za oral 33 fl. 20 kr., v Škocii 40 fl. Odrajtuje se najemšina navadno v denarji, malokterikrat v blagu. Kar zemljišni davek vtiče, plačuje najemnik davek za uboge ali celiga sam, ali le polovico, ali dve petini, davek za ceste in dohodkini davek plačujejo najemniki večidel sami.

Večidel predpiše gospodar najemniku: po kateri verstí ima zemljo obdelovati, kako gnojiti, koliko živine imeti itd., vendar se najemnik malokde po tem predpisu ravna, ampak ravna po stari šegi dežele.

Veselo je za popotnika viditi dober stan najemnikov; skoraj vsi so premožni možje; povsod je vse čedno, in v nar lepšim redu vse, kar pogledaš od družine noter do nar manjši stvarice. Pri nas se malokje vidi taka redovnost. Z delavci in pôsli ne ravna jo ondot gospodarji kot z živino, ampak lepo in prijazno, ker véjo, da mu delavec pomaga kruh služiti. Pa tudi za dušni blagor poslov in delavcov skerbijo gospodarji zvesto, ki se ob nedeljah po več ur vsedejo med nje in jim sv. pismo beró in razlagajo, ktero popotnik v stanici vsaciga gospodarja in vsaciga delavca najde.

Kako dobro se tako ravnanje s pôsli pri delu splačuje, bomo slišali na drugim mestu.

(Dalje sledi.)

Našim deželanam,

ki ne véjo: kaj je toča, in jo copernicam pripisujejo, s pristavkam: kaj *Valvazor* od starih Krajncov o tem piše.

Po več krajih se sliši letos, da je toča bila. Žalostno je taciñ nesreč slišati, ki pripravijo marsikteriga, kteriga hudo zadenejo, na beraško palico, — žalostno je pa tudi slišati, da je še dan današnji dosto ljudi, kteri nimajo praviga zapopadka od toče, in jo copernicam pripisujejo, in celo Bogu posvečene mašnike dolžijo, da nočejo toče odgnati (panati), kar bi po njih mislih lahko storili.

V tem se spet jasno kaže kot beli dan, kako potrebno je vsacimu človeku poznati izvirek in lastnosti natornih prikazkov, in da že ljudska šola je tisto mesto, kjer se ima ta nauk po domače (populär) mladini razlagati, da se nje um ne otamni z vražnimi in praznimi meglami, iz kterih se tudi včasih odrašeni (in kakor skušnja učí, tudi scer izobraženi ljudje) več izkopati ne morejo.

Ako se to ne zgodi, bomo vedno med seboj še dosto taciñ neumnih vražnih ljudi imeli, kakor so bili stari Krajnci (pa tudi druge ljudstva), od kterih *Valvazor* v letu 1689 v 3. delu svojih bukev takole govori:

„Na Krajnskem rada toča gré, včasih dvakrat, cló trikrat na dan, ki veliko škodo napravi. Pridejo pa večidel hude ure od snežnikov in družih visocih gorá. Včasih pada toča ko pést, navadno pa kot bob ali lešnjik debela, ktera včasih le za en strelaj delječ seže, večkrat čez miljo po dolgim in širokim deželo potolče. Krajnska dežela bi bila posebno srečna

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V sredo 28. julia (sredoletna) 1852.

List 60.

Mravlja in kobilica.

Basen poslovenjena.

Je mravlja skerbno
Se trudla močno,
In kar je dobila
Je urno znosila
V svoje gumno.

Kobilca cverči,
Vse v nemar pustí,
Po travnikih piska,
Veselo jo vriska,
Le v petji živi.

Marljiva mravlja
Jo vpraša skerbna:
»Zakaj nek ne spravljaš,
Se le obotavljaš?
Bo lakot prišla!«

»Kaj, bebka, ne veš,
In tega ne umeš:
Poleti da péti,
Veselo živéti
In plesati smeš?« —

Narava zaspi,
Ze zima buči;
Kobilca pa strada,
Še nima osada,
Gladú koperní.

Izstradana vsa
Je k mravlji prišla,
Jo milo prosila
Da b' kaj ji delila
Iz svojiga gumna.

Vseč mravlji to ni,
Za zlo se ji zdi,
Da b' lena prosila,
Ki ni se potila,
Ji tak govori:

»Lénih ne redim,
Le pridnim delim.
Poleti si péla
V veselji živela,
Pa pleši pozim'.«

»To naj te uči,
To naj te modrí:
Da treba poleti
Za zimo skerbeti,
Za starosti dní!«

Slavén na Laškim.

Različne skušnje.

(*Nove konjske podkve*). Neki gosp. Miles v Exeter-u na Angleškem je razglasil novo podkovanje kónj, ter pravi, da vse sedanje podkve so konjem škodljive, ker oklepajo kopito, da se ganiti ne more. Nove podkve Milesove so tako napravljene, da se kopito raztegniti more, kadar konj na

nogo stopi, in imajo le 4 ali 5 žebljev. To podkovanje je nek tako dobro poterjeno, da na Hanoveranskim vojaške konje že tako kujejo. — Tako se bere v časnikih, brez da bi kaj več povedali, kako so nove podkve napravljene. To je res, da so o tem navadne podkve škodljive, da je kopito na nje tako pribito, da se širiti ne more, — ali bojo pa to napčnost Milesove podkve odvernile, se prederzujemo tako dolgo dvomiti, dokler ne bojo obilne skušnje novo napravo poterdile. Vsaka novina ima sperviga hvalivcev dovelj; tudi tako imenovane škrajaste podkve Angleža Clark-a enake baže so bile leta 1817 močno hvaljene — sedaj jih nihče ne rabi.

(*O pomanjkanji murviniga listja sviloprejkam svinsko mulavo ali kurji jezik* — Vogelknöterich, Hansel am Wege — *pokladati*) se je iz Španjski ga nanagloma hrup zagnal in kmalo se je po mnogih časopisih bralo, da to zeliše, ktero posebno pri potih rado rase, je sviloprejkam (židnim gosencam) dobra piča. Ali je morebiti Španjska sviloprejka ali pa Španjska mulava vsa drugač, po skušnjah na Štajarskim in po skušnjah na Krajskim gosp. dr. Orl-a se tudi nar bolj požrešna sviloprejka še ne dotakne ne tega zeliša.

(*Koliko se mora prav za prav gnoja na njivo devati, da zemljiše vedno pravo rodovitnost obderži?*) Tednik Štaj. kmetijske družbe podá po mnogih skušnjah ključ k temu v sledečim kratkim, natanjko prerajtanim vodilu takole: Kolikor polovica posušeniga pridelka vaga, za toliko se je zemlja oslabela, — to polovico poštevaj (multiplicire) s številko 4, in znesek, ali to, kar ti ta rajtinga da, ti naznani, koliko bo treba gnoja na njivo navoziti, da se zemljišu spet popolnoma poverne, kar mu je pridelk vzal.

(*Prešiče dobro spitati ali odebeliti*) je treba, da se jim piča malo po malim daje in večkrat spreminja. Tudi je dobro zadnji čas jim včasih enmalo soli, antimona, praženiga (roštaniga) ovsa dajati. Navadno se poletni prešiči z večim pridam spitajo kakor zimski.

Ogled kmetijstva na Angleškem.

(Dalje.)

Obdelovanje poljá in poljski pridelki.

Poljodelstvo je na Angleškem in tudi v Škocii na tako visoki stopnji, da ne najdeš ne za ped zemljiša, ktero bi bilo z roko obsejano. Vse sejejo ondi z mašinami v verstah po 6 do 24 palcov saksebi, in večidel vse sadove okopujejo in osipujejo.

Zemljiša ne obdelujejo le z navadnim plugam

po 3krat in celo 6krat, ampak oni imajo še posebne drevesa pod brazdače (Untergründpflüge), ktere podbrazdino, to je spodnjo perst ali puhlico rahljajo, tergače (Reispflüge), s katerimi zemljo poprek orjejo, teške brane in valjarje z dolzimi zobmi, da zemljo prav globoko predelajo, zrahljajo in očistijo.

Navadni pridelki na Angleškem in v Škocii so pa sledeči:

Repa (turnips) je kraljica angleških pridelkov; v nekterih krajih je 4. del svetá, v družih 6. del z repo obsejan. Ker je ondi jesen že bolj merzla, je ne sejejo na sternaše, ampak na praho že mesca rožnika. Ker Anglež vso jarino: ječmen, ovës in bob že mesca maliga travna v zemljo spravi, ima časa dovelj zemljiše za repo dobro obdelati, kar tudi tako skerbno opravlja, da je kaj! Nekteri kmetovavci za repo po 6krat orjejo. Ravno tako obilo ji pa tudi gnojijo, včasih na en oral navozijo 852 centov gnoja. Za tega voljo pa tudi ni čuda, zlasti če še repi vgodno podnebje na Angleškem primerimo, da na enim oralu po 600 do 700 centov repe pridelajo in svojo živino dobro redijo, ki jim obilnost živeža z obilnim gnojem povrača. Repa se tedaj smé po pravici kraljica Angleškiga kmetovanja imenovati, po kateri se vsi drugi pridelki ravnajo.

Še le poslednji čas so se poprijeli tudi pése, med katero tu in tam tudi korenje sejejo.

Bob je za repo drugi sad, kteriga obilo pridelujejo, ker mu močno gnojé. Posihmal, kar je jel krompir tudi na Angleškem gnjiti, pa še več bôba pridelujejo. Angleški bob je okrogel, drobneji in tudi veliko bolji, kakor naš.

Pšenice izmed žita na Angleškem in v Škocii nar več pridelujejo. Redkokterikrat se vidi rêž na polji; pšenica je poglavitno žito. Scer pa — saj kar sim jez vidil — ni res, da bi na Angleškem sejali tako imenovano debelo pšenico (angleško pšenico, triticum turgidum); njih pšenica je naša navadna résnica (Bartweizen) in golica (Kolbenweizen). Sejejo jo mesca kimovca ali oktobra, poldrugi vagán na en oral, z mašinami v verstah po 6 do 10 palcov saksebi; pridelajo je na oralu 48¹/₂ do 49¹/₃ vaganov.

Ovsa in ječmena za pšenico nar več sejejo, posejejo ju 2³/₁₀ do 3²/₃ vaganov na oral; pridelk ovsa se potem spreminja od 37 do 55 vag. pridelk ječmena pa od 37 do 49.

Detelje tudi o 4 ali 6letnim kolobaru dokaj sejejo.

Malo sadijo pese, krompirja, graha, ogeršice, lanú, hmelja, nemške in turške detelje.

Poljsko kolobarenje (turnus) je večidel po celim Angleškim po enim kopitu, ker 4letno verstenje je skoraj povsod navadno. 1. leto: repa, na gnoj; 2. leto: ječmen ali ovës z deteljo; 3. leto: detelja, in 4. leto: pšenica. — V Škocii je 5letno verstenje navadno, namreč 1. leto: repa, na gnoj; 2. leto: ječmen z deteljo in travo; 3. leto: detelja; 4. leto: detelja, in 5. leto: ovës.

Poslednji čas so se jeli tudi 6 in 7letniga kolobarenja poprijemati v sledeči versti: 1. leto repa, na gnoj; 2. leto: ječmen z deteljo; 3. leto: detelja; 4. leto: ovës; 5. leto: bôb ali krompir, na gnoj; 6. leto: pšenica — ali 1. leto: repa, na gnoj; 2. leto: detelja in trava; 3. leto: detelja; 4. leto: detelja; 5. leto: ovës; 6. leto: bôb, na gnoj; 7. leto pšenica.

V nekterih krajih so tudi nemško deteljo (metelko) v versto vzeli, pa se prepričali, da po nji se ne obnašata ne krompir ne pšenica dobro.

Vzrok visoke stopnje, na kateri se Angleško kmetijstvo znajde, ni ravno samo kmetovanje, ampak 1) stare žitne postave, 2) velike kmetijstva z najemstvom, 3) velike fabrike, in 4) najdbe koristnih kmetijskih mašin so pripomogle k slavni povzdigi Angleškiga kmetijstva.

(Dalje sledi.)

Za podúk in kratki čas.

Od rokodelcov in za rokodelce.

Zakaj, mojster Černe, vpraša župan, ste danes tako kisliga obraza?

I, zakaj nek bi ne bil! saj sami véste, odgovori mojster Černe, da se spet en nov mizár (tišlar) v našo soseseo sili. Že tako ni mogoče človeku pošteno izhajati.

Čista resnica je — poterdijo pričujoči — kar Černe pravi, in mermrajo od slabih časov, da tacih še nikdar ni bilo.

Prijatli, jim župan v besedo seže, to je že stara pesem. Naši predniki so ravno tako tožili, kakor mi, zoper slabe čase so godernjali ljudje pred 100 letiravno tako, kakor mi danes. Vendar vam pa nočem tajiti, da gré sedaj rokodelcu zares teško za krajcar.

Vse bi pa še bilo, reče Černe, če bi dan današnji le mogoče bilo, v stanovitnim zaslužku ostati, pa kaj? komaj človek misli, da mu za delo ne bo treba skrbeti, se že pritêpe eden in drug, ki ga spodjeda in mu zaslužek krajšati hoče.

Če Bog vstvari zajca, mu vstvari tudi travo, zaverne župan; pa zajc si mora trave iskati. Ljudí je zmiraj več na svetu. Kjer je pa veliko ljudí in vsak živeti hoče, ne more drugač biti, da eden spodriva družiga. Ali hočete ljudi pobiti, da jih ne bo!

Tega ne, odgovori Černe.

Kaj družiga je tedaj početi, kakor z umam, pridnostjo in poštenostjo prekositi druge, ki so našiga rokodelstva — povzame besedo župan. Tistih časov ni več in jih bo zmiraj manj, ko so ljudje dobro živeli, čeravno so se le malo izučili in še brati in pisati niso znali. Dandanašnji se ne opravi s pridnostjo in poštenostjo vse; ampak z vednostjo, ktera zmiraj s časom napredje, morete biti združene pridnost in poštenost; potlej se zaslužka ne manjka, čeravno je 5 rokodelcov ondi, kjer sta nekda le dva bila. Tisti bo nar bolje oral, ki ima omenjene 3 lastnosti. Rokodelci se ne morete pritožiti, da je sedaj vse drago, ker ravno pri vaših izdelkih, ki jih od vas kupujemo, se dragíne prepričujemo dovelj. Polahkama živeti, sedaj nikjer prav ne gré. Če se tu in tam kak nov rokodelc v soseseo vzame, je to dobro za sosesečane, če nov rokodelc lepši in boljši dela in morebiti tudi cenejši. Se vé, da bi marsikterimu dišalo edinimu svojiga rokodelstva v celi sosesei biti, ker potem bi sosesečani plesati mogli kakor bi on piskal. Če ni novíneec veliko vreden, se bo to kmalo pokazalo; ljudje ga bojo kmalo spoznali, in starejimu rokodelcu se potem ni treba bati, da bi mu škodoval ali ga spodrinil. Kmalo bo pobral svoje kopita in odlazil, od kodar je prišel; ali ne véste, kako se je mogočnemu šivarju godilo v Levškim mestu?

Nam ni znano, odgovori Černe.

Vam čem povedati. Pred nekoliko leti se je vseh imenovalo mesto nek šivar, ki so mu sploh le „gosposki šivar“ rekli. Ljudje so mislili, da je kaj umešten, ker je rekel, de je bil v Parizu, Londonu in na Dunaji. Znal je dobro plesati in jezdariti; po nar novejši šegi je bil napravljen in dišal je vedno po žlahnih di-

má iz pešk, košic in séména (murb) drevje zredi.

Da se ta namen doseže, naj bi na deželi povsod, kjer koli so šole, v priličnim kraju srejna odločila kakošen kos njive, travnika ali tudi pašnika, kteriga naj terdno ogradi, spodobno pripravi, in pristojno s potrebnim orodjem previdi, ter ga tako vredeniga šolniku izroči.

Da bo soseska v ti reči svoj namen dosegla, se tak vert z družimi rečmi razun drevesne reje ne smé pečati. Šolski otroci se v takim vertu lahko nauče drevje iz pešk gojiti, ga po raznih načinih požlahnevati, ga presajati, in z murbo v caker hoditi, da se svila dobi. Čez 5 let se že iz taciga verta po niski ceni tistim, ki so zavezani drevje saditi, dovolj drevesic prodati zamore in skupljeni znesik se utegne v zboljšanje verta obrniti. Da bi se otroci čbelarstva naučili, bi mogel, če je kraj za čbelarstvo vgoden, tudi ulnak v takim vertu biti.

Izgovor, da v nekterih krajih, kakor postavim v Cerknici itd. zima murbo zatira, je piškav, ker sim to reč, Ljubljanske murbe posadivši, sam skusil; murbe namreč so zalo rastle in srečno prezimile. Tudi sta dva Cerkniška moža, ki kmetijstvo čislata, že več let nekaj murbnih drevés ohranila in eden teh je clo sviloprejk, ki so jajčka zlegle, izgojil.

Murba pa v Cerknici, kakor tudi kje drugod, bolj zavolj družih vzrokov, kakor zavolj zime ne napreduje, namreč, če je napčno vsajena. So, ki drevesu komaj toliko prostora odmirajo, kakor ga zidar po primerji kamnu odloči, ki ga misli terdno v zid vložiti. Tako drevó res čversto v zemlji stoji, životari siromaško nekaj let, in poslednjič vsahne. Drevó naj se vselej bolj plitvo vsadi, da mu sonce koreninice ogreva; naj se zemlja izrahlja, da iz nje korenine živež serkati zamorejo; vejice naj se drevesu kar čisto posnamejo, in kader ozeleni, naj se tisto nepotrebnih pogank znebi, da potrebnim vejicam živeža ne zmanjkuje.

Nekteri veselje zgubé sadonosno drevje saditi zato, ker jim za trud le nevolja ostane, ko drugi njih sadje skrivaj pobašajo. Da je tako djanje napčno in da mora gospodarja zlo žaliti, je gotovo — ali vendar ravno to pregrešno djanje kaže, kako treba je v sleherni srejni za povzdigo sadoreje skerbeti, ker se iz skušnje vé, da v tistih krajih, kjer je sadja dovolj, se le redkokrat kdo pritoži zastran te hudobije; v krajih pa, kjer se sadje zanikerno glejšta, ga mesec, preden dozori, rad posuši.

Ako bi se po imenovanih nasvetih, ki so večidel že po raznih časnikih razglašeni bili, z zjedinenimi močmi po srejnah za zboljšanje sadjoreje in vpeljanje murb skerbelo, in ako bi tudi cesarske gosposke srenjske predstojnike v ti reči neutrudljivo podpirale, bi v 20 do 30 letih kraj, ki je v ti reči na nar nižji stopnji, kar sadjorejo tiče, rajsko lepoto doseči mogel. Jož. Bevk.

Ogled kmetijstva na Angleškem.

(Dalje.)

Kako Angleži z gnojem ravnaajo.

Kakor so Angleži veliki mojstri v obdelovanju poljá, ravno taki nemarneži so z gnojem.

Kakor pri nas veči del kmetovavcov nemarno ravna z gnojem, ravno taka je na Angleškem; iz hlevov ga izkidajo in na dvorišu ga spera dežev-

nica in prepeka sonce. Dvoriša mnogih kmetij so tako posvinjene po raztrošenim gnoji, da skoraj prostora ni, kamor bi človek s čedno nogo stopil.

Ta nemarnost z gnojem se pa zamore toliko manj zapopasti, ker Angleži svojo živino večidel na pašnikih redijo, tedaj si v hlevih le malo gnoja pridelayo.

Ker bi pa vunder radi svoje njive obilo gnójili, vozijo delječ iz mest gnoj skupej in išejo skerbno po družih rečeh, ki bi gnoj nadomestovale.

Nar več porabijo na Angleškem tistiga tičjeka, kterimu guano pravijo, in kteriga na leto blizo 4 milione centov na Angleško pripeljejo. Dr. Liebigov patentirani gnoj so že vsi kmetovavci opustili, ker je silno drag in nič ne zdá.

V nekterih krajih, kjer je zemlja debela, je sploh navada, apno po njivah trositi. Zato je pa tudi v marsikterim kraju sila veliko apnénic, iz kterih se apno na vse kraje vozi.

Ker pa zemlja ni debela, potrosijo apno samo poleg germovnatih plotov, da na to vižo pokončajo merčese, kteri se v germovji tako radi nabirajo.

V tistih krajih Angleškiga, kjer živina večidel na pašah živi, rajtajo od ene krave 80 centov gnoja; v tistih krajih Škocie pa, kjer ne ženó živine na pašnike, ampak jo v hlevih redé, rajtajo 160 centov gnoja od ene krave.

(Dalje sledi.)

Pretres človeške hrane in pijače.

Po Molešott-u.

Da niso vse jedila enako tečne ali redivne, je vsacimu znano; ktera jed pa je bolj tečna od druge, in zakaj, tega ne vé vsakdo.

Slavni Molešott pretresuje človeško hrano takole:

Za mesovjem nar bolj tekne kruh. Vsako žito, iz kteriga se kruh péče, ima nar več v sebi močca ali štirke in nekoliko sladkora ali cukra; — tako imenovanih živalsko-rastlinskih reči, namreč vlečca (Kleber) in beljakca (Eiweisstoff) pa je v krušnim žitu za tretji del manj kot v mesu.

Če je kruh za tega voljo že manj tečen kot meso, ga pa tudi zavoljo tega želodec težji prebavlja, ker se vlečic v ti razmeri težji razkroji.

Kar pa tečnost mnogoverstniga žita vtiče, je pšenična in režena moka nar bolj redivna; turšica, rajž, ječmen in ovés veliko veliko manj teknejo.

Za mesam in kruham je nar bolj tečno sočivje: grah, bob, leča. V grahu je obilo nekiga posebniga beljakca, ki se v želodcu že veliko lože razkroji kot beljakic kruha ali laknjic (Faserstoff) mesa. Če bi ljudje vedili, kako tečno je sočivje, bi ga gotovo bolj špogali, kakor do zdaj; le to je pri sočivji zoperno, da želodec njegovih lupin celo na nobeno vižo prebaviti ne more, da se tedaj sočivje mora k teško prebavljivi hrani prištevati. Temu je vunder lahko v okom priti, ako se sočivje brez lupin, to je, popolnoma razkuhano v podobu juhe ali župe vživa. Kuharica naj pa sočivje kuha v deževnici, ker v studenčnici kuhano je še težji prebavljivo, ker se apno studenčne vode ali sploh vode iz vodnjakov ali štirn z grahovcam v neko zlo terdo in teško prebavljivo stvar sprime.

Sočivje ima veliko fosfora v sebi, kteriga posebno možgani potrebujejo, ki brez fosfornate masti obstati ne morejo. Sočivje je tedaj potrebna hrana za možgane, (po tem takim zna biti, da „dobre glave“ izvirajo od več povžitiga sočivja, in sočivje bi utegnili biti pomoček iz slabo rejenih možganov dobre glave stvariti).

Krompír in repa, kakor sploh vse korení, pake

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V sredo 11. avgusta (poznoletna) 1852.

List 64.

Hebrejske melodije.

Po angleškem L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

II.

Davidova harfa.

Po harfi, k' pevec je prebiral jo kraljevi,
Ki bil ljudi vladar, nebes ljubimec je,
Po njej, k' svetila glasbo, objokvajočo spevi,
K' iz njena serca serc ji usipale so se,
O jokaj, glasba! strune nje so počile!
Ljudi železne duše je mečila,
Vzbujala clo jim nevlastite čednosti;
Uho tak topo ni, ne duša merzla bila,
Da o zvonki nje ne bla se vnela bi —
Dok lira Davida moč trona prehit!

Je pela kralja našega dobitve zale,
Navdahnjeno je slavila Boga;
Njej so doline vzhitjene versale,
Se cedre uklanjale, je gora nikala!
Puhtel je do nebes nje zvonk — tam biva zdà!
Odtlej, čeravno se na zemlji več ne sliši,
Pobožnost le še i ljubezen, njena hči,
Duhá kdaj tužnoga vzbudite, da se vzviši
K soglasju divnomu, ki ko iz nebes doni
V sanjah, k' je dneva točna luč ne odpodi.

V zadevah kužne goveje pljučnice.

Razglas c. k. ministerstva kmetijstva.

C. k. ministerstvo je naznanilo vsim kmetijskim družbam skušnje dohtarja Willems-a iz Haselta na Nizozemskim zoper kužno pljučnico goveje živine, in je priporočilo: naj bi se iznajdeni pomoček povsod poskušal, kjer se ta bolezn prikáže, da se na poti mnogih skušinj zvé: ali je hvaljeni pomoček zares gotov ali ne.

Ta pomoček obstoji v tem, da se pod répam še zdravi živini, ravno tako, kakor se kozam pod répam ali otrokam na rami kože ali osepnice cepijo, cepi kužnina ali tista materia, která iz nosnic živini tēče, ki je za kužno pljučnico bolna.

Dr. Willems je s tacim vcepam v 14 mescih 108 govéd v hlevu svojiga očeta te bolezn obvaroval, ko jih je med 50 necepljenimi v ravno tistim hlevu 17 za imenovano boleznijo pocepalo.

Čeravno se je čuditi nad tako dobrim vspeham imenovaniga pripomočka, vendar prosi dr. Willems sam, naj bi se še dalje poskusil. Zato priporoči c. k. ministerstvo poskuševanje hvaljeniga pripomočka, da se resnica do dobriega zvé.

Mi razglasimo to priporočilo s tem pristavkam, da, čeravno tako cepljenje pljučne kužnine ni nova najdba, je vunder skerbne poskušnje vredno, ker si ložjiga pripomočka ne moremo želeti, kakor je ta, ako se poterdi. Povémo pa zraven tega, da je te verste pljučnica nar bolj v goratih krajih do-

má, in da je obširno popisana v bukvah „živino-zdravilstva“, ktere ravno sedaj izhajajo.

Kmetijske skušnje.

(Kako naj se po skušnjah francoskih kmetovavcov lanéne preše ali perge živini za pičo pokladajo). Kako dobre so preše za molžno živino ali za tako, ktero kmetovavec izpitati (odebeliti) hoče, je že sploh znano ali bi saj imelo znano biti. Nar bolje se pa v ta namen s prešami takole ravná: Nar poprej naj se v gorki vodi zmehčajo in po tem s kakošno drugo pičo: otrobi, krompirjem, mèrvo, rezanco, repo ali kakošno drugo zelenjavo zmešajo. Živina rada je tako zmes. Samih prěš živini dajati pa ni dobro, ker po prešah samih je meso slabo, loj je mehak kot olje, mleko je zoperno, sirovo maslo je mehko. Naj se tedaj preše vselej mešajo ali s suho ali opresno mehko klajo; tudi je treba, da se zadnji čas pitanja ne dajejo živini več, da meso neprijetniga okusa ne obderži. — Preše so tudi zavoljo tega hvale vredne, ker vsako drugo slabo pičo zboljšajo, in v tacih letinah, ko klaje pomanjkuje, jo nar bolje nadomestujejo.

(Pepél, izlužen in neizlužen) se je v mnogih krajih kot prav dober pripomoček skazal, na senožetih mah pokončati in žlahne trave zarediti.

(Da ovce ne bojo vertoglavne), je po mnogih skušnjah nar bolje, ako se v ovčarijah tako ravná, da jagneta pridejo poleti na svét. Ta namen doseči, naj se ovce parijo mesca prosenca (januarja). Vertoglavnost ovac izvira od nekiga posebniga červa v možganih, červ pa se zaleže po vnetji možganov, h kterimu nar bolj pripomore premastno mleko doječih ovac, ki se le s suho klajo redé.

Ogled kmetijstva na Angleškim.

(Dalje.)

Senožeti in ravnanje z mèrvo.

Kako Angleži s senožeti in deteljši ravnajo, je bilo že rečeno; gosp. dr. Hlubek pravi, da v tem se ne morejo Angleži hvaliti; vodo na travnike, kteri bi je potrebovali, napeljujejo le v malokterih krajih; senožeti, ki se morajo večkrat gnojiti, po košnji le malokje gnojé; živina léta po njih, teptá travo, sèmtertjè pusti veliko gnoja, da sila košata trava na tacih mestih raste, ktere pa živina nima rada; drugi kraji ostanejo brez gnoja.

Kar je pa velike hvale vredno, pravi gosp. dr. Hlubek, je to: da senó, ktero ni bilo popolnoma suho domú spravljeno, kadar ga v kupe skla-

dajo, s soljo potresajo. To varje mervo, da ne gnije, in da je še boljši; tudi se taka merva da lože voziti in prodajati, ker se dá na drobno zrezati in potem lože na vozove nakladati.

Sadjoreja.

Kakor v Belgii, kjer je kmetijstvo skoraj na nar višji stopnji, tako je tudi na Angleškem sadjoreja zelo zlo zanemarjena, čeravno se ne more tajiti, da bi se ne mogla dobro sponašati. Ko je g. dr. Hlubek Angleške kmetovavce vprašal: zakaj se tako malo pečajo s sadjorejo? so mu odgovorili: „sadje ni varno“; to je toliko bolj čuda, ker se na Angleškem tatvina ali rop redko primerita.

Sila sila veliko in na celim svetu nikjer toliko kolikor okoli Londona je pa rudečih jagod, malinc, ribezeljna (posebno črniga) in ternjolic; polje za poljem je obsajeno z ternjolicami in ribezeljnam, ki ima velike jagode in ga Angleži za neko jedilo (englische Puddings) posebno obračajo. Scer tudi pridelujejo veliko špargeljnov, rabarbare in lavendeljna.

(Dalje sledi.)

Življenje slavnih Slovanov.

VI.

Valvazor.

Janez Vajkard Valvazor, sin Ljubljanski, zlahnega stanu, je bil rojen 28. maja 1641. Očetu je bilo ime Jernej, materi Marija. Do osme šole se je učil in prav dobro obnašal v Ljubljani. Oče viditi, da je sin prebrisane glave, ga pošlje po svetu, da bi se po večjih mestih še drugih nauk naučil.

Valvazor, prepričan, da se človek, ki ne popotuje kot neke (suhe) ribe brez glave po svetu, lahko veliko veliko lepega in koristnega nauči, — zapusti milo svojo domovino, da bi se kedaj bolj učen vernil. Popotuje od mesta do mesta si bogati um z mnogoverstnimi vednostimi. V Lionu na Francoskem se loti s posebnim veseljem zgodovine *) in staroznanstva **). Na to se poverne domú, kjer se je marljivo z zgodovino, zemljopisjem in natoroznanstvom pečal, in koristne reči spisoval.

Med mnogimi knjigami, ki jih je Valvazor spisal, je naj imenitnejše delo „Ehre des Herzogthums Krain“, to je: čast vojvodstva Krajnskega. Tako se imenuje delo ravno v misel vzeto, v 15 bukev razdeljeno (navadno v 4 debele zvezke zvezano), ker je pridni domoljub v tem delu zgodbe, vsa mesta, vse terge, gradove, samostane (klostre), cerkve, šege, navade in imenitnosti krajnske dežele do svoje dōbe tako natanko popisal, da ima maloktero ljudstvo tako obširen popis svoje domovine. V tem delu se je Valvazor tudi učenega zgodovinarja skazal. Pa ne le popisal je vse to; dal je tudi vsa krajnska mesta, vse gradove, noše itd. na svoje stroške prav lično narisati — iz gole ljubezni do domovine.

Valvazor pa v tem delu ni ostal le pri popisu krajnske dežele, ampak je segel dalje v jugoslavenske kraje in v zgodovino Slovanov sploh, ter je nabral tolikšnin zgodovinskih zaklad iz celega sveta v omenjeno knjigo, da se po pravici sme vverstiti nar imenitnejšim knjigam vsih narodov.

Na svetlo so prišle te, posebno krajnski deželi neprecenljive bukve v Ljubljani leta 1689; tedaj so

že 163 let stare. Pisane so po nemško. Ko bi pa bili slovenščino ondaj kaj bolj v čislj imeli, bi jih bil Valvazor gotovo po naše spisal.

Da je pa mogel vse tako natanko popisati, je na svoje stroške vse kraje, gradove itd. obiskoval, zastran zgodbe vsakega kraja, gradu itd., zastran šeg in navad stara pisma prebiral, stare moše izpraševal, in si vse zapisoval. Andrej Trošt in Matija Grajcar, učena risarja, sta mu narejala v njegovem gradu (v Bogenšperku) obrazke ali podobe mest, gradov, noš itd. Erazem Francisci, versten pisavec tistega časa, mu je spiske vredoval, pa tudi svoje misli in še marsiktere pomote pripisoval. Kratkočasno je brati, kako se moža (Valvazor in Francisci) zastran copernic besedujeta. Toda zagovarja ga čas, v katerem je živel.

Ko je bilo slavno delo našega Valvazorja na svetlo prišlo, mu je vrela hvala po pismih in pesmih od vsih strani v slovenskem, horvaškem, nemškem in latinskem jeziku.

Ker so tudi stari denarji za zgodovino jako imenitni, jih je Valvazor skerbno nabiral in jih veliko nabral. Še veliko drugih natoroznancu imenitnih reči je imel v svoji nabiri. Tudi je bil ud ali družbenik Londonskega društva učenih.

Kolik domoljub je bil Valvazor, spričuje nadalje to le: Ko obležejo leta 1683 Turki Dunaj, se ponudi Valvazor brez pomisleka stotnika konjikov in hiti Dunaju na pomoč. To mu je veliko stroškov napravilo; še veliko veliko več pa njegovo slavno delo: „čast vojvodstva Krajnskega“. Skoraj vse svoje veliko premoženje je na-nj potrosil. Ali ni bila to hvalevredna ljubezen do mile domovine? Kdo bi takega moža ne spoštoval, kdo iz serca ne želel, da bi se mu bilo do smerti dobro dobro godilo!

Ali umerl je — Bogu bodi milo! — potem ko je bil na zadnje grad Bogenšperk prodal, v Kerškem leta 1693 v silni revščini. Vsa dežela je po učenem, predobrem in preblagoserdnem sinu žalovala. — Ženil se je dvakrat. Otrok je imel enajstero. Njegovo truplo počiva na Kerškem pokopališču. Neki prijatelj mu je dal napis nad grob, in pozneje (leta 1693) neki drugi prijatelj kamen v spomin narediti *).

Potovanje po Laškim.

Spisal M. Vërne.

10. pismo.

Dragi prijatelj!

Iz Rima 19. rožnika.

Ob devetih zjutraj sim prišel v Čivito-Kastelano, sila terdno mestice na živi steni, ki jo od vsih strani silno globok jark objema, le proti jugu ne, kjer je zasút. Imé ima od krasniga terdniga grada, ki ga je papež Aleksander VI. sozidal. O prvem pogledu sim menil, de je mesto nekdanje „Veji“, ki je Rimljanam toliko opraviť dalo; pa so mi pravili, de ni, ampak de je „Falerii“, kjer je velikoserčni Kamil nezvestiga učitelja, ki mu je hotel otroke plemenitih in mogočnih mestnjanov izdati, po vrednosti plačal, ker ga je zvezaniga otrokam izročil, de so ga s šibami nazaj v mesto tēpli.

V Čiviti-Kastelani sim se le malo mudil, in že dopoldne sim v Nepe prišel. Nepe ali Nepi — po starim Nepete — je zelo revno mestice verh griča, ki šteje komaj 5000 duš kakor Čivita-Kastelana. Polje je tod okrog polno globocih jarkov, ki so mende nekdanje

*) Zgodovina je nauk zgodb, ki so se kedaj na svetu zgodile.

**) Staroznanstvo je nauk navad, šeg itd. starih ljudstev. Pis.

*) »Koledarček slovenski« za prihodnje leto 1853 bo prinesel obraz (podobo) slavnega moža in natančnejši obris njegovega nar izverstnjega dela, ki je važno vsim Jugoslovenom. Vred.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 14. augusta (poznoletna) 1852.

List 65.

Hebrejske melodije.

Po angleškem L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

III.

Onkraj groba.

Ce svet visóki, ki nad nami sije,
Ljubezen preživečo udraži;
Ce ljubljeno sercé še nežno bíje,
Oko je isto, le da ne solzi —
Kak dragi kraji mi ne obhogeni!
Kak sladka smert še v tem bi trenki bila!
Sladkó, vzveršati i najti vse skerbí
Zgubljene v tvojej luči — večnost mila!

Tak tudi je: ne može jezstvo biti,
Za kar tak tresemo ob kraji se;
Se kerčimo tak, brezdnó preskočiti,
Se oklepamo verige bitinske.
O spomnimo se prišlosti oné,
Da sledno serce serce bo dobilo,
Z njim pilo vkup nesmertnosti vodé,
I duše od duše nič ne bo ločilo!

Kako se zamorejo bregovi vtèrditi?

Kmetijske zemljiša leže mnogokrat ob jezerih, rekah in potokih. Ko spomladi sneg kopni, ali po dolгим deževji se vodé narastejo, ali če plóha nagloma pritisne, in žlebe in vodotoke čez mero napolne, da se vodé izlijejo, terpijo bregovi mnogokrat sila veliko škodo, kar smo ravno lani na Krajnském, Koroškém in Štajarském viditi in obžalovati priložnost imeli, kjer so strašne plóhe povodnje uzročile, bregove prederle, in bližnje zemljiša, rodovitne njive in travnate senožeti, ali s peskam in prodam zasule in pokrile, ali pa clò odtergale in seboj odnesle.

Torej menimo, da bo prav, če po „Novicah“ nekatere načine ali viže, bregove obraniti in vtèrditi naznanimo. Govoriti hočemo pa tukej le o tacihih pripomočkih, kterih umen kmetovavec lahko sam si pripravi ali naredí; umetno zidanje na bregovih je opravilo stavitelja ali zidarskiga mojstra.

Kakor že narava sama uči, se bregovi, ktere ohraniti hočemo, nar ložeje s tem vtèrdijo, da se kraj brega proti napadu vode dobro število teškiga in debeliga kamnja položi, in to po dvojni versti, in na tisti strani, kjer se najprikladniši postaviti dá. Kamnje, ki se v to delo porabi, najje debelo in teško; medprostor pa, ki postane, naj se z manjšimi kamni in kamnički napolne, tako, da celota se v eno kamnitno dlažbo dobro vkup prime in sklène.

Bregove tako s kamnjem dlažiti se pa le tam zamore, kjer so ravni. Ako je breg bolj stèrm, bi tak kamnat tlak voda, ako z veliko silo

pridere, lahko spodjedla in podrila, in kamnje bi v njo popadalo. Torej je bolje, preden se popisana kamnitna dlažba položi, nar manj še eno versto špicastih kolov v tla zagojzdati, in zad njih potlej kamnje položiti, in s prodam in zemljovino zasuti in dobro potlačiti.

Drug pomoček bregove vtèrditi, je zarast s travo (Begrasung). Če se mnogoverstne večletne trave in bilje po bregu nasejejo, se njih korenice in deblički kmalo v tako gosto rastlinsko pokrivalo zarasejo in zapletó, da spodej ležečo zemljo s tem prav dobro na nagibu obderžé. Taka gosta trata se pa le na rodovitni zemlji z dobrim uspeham narediti zamore. So pa bregovi pešeni ali kamnitni, se jim mora v ta namen prej še tratina prevleka dati. Koreninice navadne trave (sená) za to prekratke ostanejo; metelka (nemška detelja) in turška detelja (Esparssette) se že bolj potverdite. Tudi se zamore pirnica ali grana z deteljo zmešana porabiti in posejati; tudi niska bela detelja, in angleška in francoska pahovka (Rai-gras) se močno zarasejo.

Kdor si hoče na bregu lepši trave zrediti, mora iz večiga prej še vertne zemlje brez kamna in ilovce donesti, ter ž njo podlago narediti; tudi je treba, da se trava pozneje bolj zaraste, zemljo zrahljati in nekoliko pognojiti.

Ker ni ravno lahko, da na vegastih ravninah, če so stermo naklonjene, gosta in zemljo vderžeča trava raste, nasvetuje neki zveden mož, kraj teh stèrmín s terdim orodam majhine brazdice, eno blizo druge vtisniti, v ktere se potlej sème verže.

Ker gosta trava vodi njeno žlezo, vetru pa njegov prah odvzame, se zarašeni breg sčasoma veliko več poviša, ko drugi brez take odeje.

(Konec sledí.)

Ogled kmetijstva na Angleškém.

(Dalje.)

Živina na Angleškém.

Goved je na Angleškém več plemen, ktere se razločijo po velikosti, pitavnosti in mlečnosti, in so ali bele, rudeče, černe ali pisane barve; rudeče goveda imajo večidel čisto bele glave; goveda černe farbe brez rogov so posebno v grofii Norfolk imenovani, zato se temu plemenu sploh Norfolško plémé pravi, ki pa ni posebne vrednosti. Živina rudečiga belopisaniga plemena se nar bolj izpitati (odebeliti) dá, zato je veliko prodajo na Francosko in v Belgio.

Sploh se mora rêči, da so Angleži mojstri v tem, pitano živino rediti, nekatere plemena so pa zato tudi posebno vgodne. Neka posebnost angleške

pitane živine je pa ta, da mast ali loj nista toliko na drobu, kakor navadno pri družih plemenih, ampak posebno zunaj med mesam, toraj se pitanost že od delječ vidi, nektera živina je že na zadnjih stegnih in okoli repa tako debela, da je prav gerda viditi. — Za molžo nar bolji krave so pa maliga, rudečiga in belo pisaniga plemena iz Ayrshira, ki se tudi rade izpitati dajo. Poleti jim pokladajo presno (frišno) deteljo, 75 funtov na dan; pozimi pa, ko zeleniga ni, tropine iz olarij in bobovo moko.

Ovác se vidi na Angleškem, zlasti petero plemen; pléme Leicestersko z dolgo belo volno, ki se sveti kot svila, je zavolj volne nar imenitniši; plemena Hampširske, Norfolške in Southdownske imajo pa nar bolji meso; nar večí ovce med vsimi so Linkolnske. Ker Angleži veliko ovčjiga mesa pojedó, pitajo veliko ovác.

Konji Angleškiga so znani po celim svetu in o njih je že toliko pisaniga, da gosp. dr. Hlubek le malo omeni o njih. Konji za kmetije — pravi — so skozi in skozi veliki, teški, čokljati; v velicih mestih se za težko vprego vidijo le tisti velikani, ki so po 17 in 18 pestí visoki; noge njih so pa v primeri teškiga života večidel preslabe. Na ravnim nalože enimu konju 32 centov; orjejo večidel z dvéma.

Prešičev ne redé veliko; kjer pa Angleži sila veliko suhih gnját čez leto pojedó, jih mora veliko iz ptujih deželá priti. Prešičje pléme, ki ga ravno sedaj nar bolj obrajtajo, je novo Albertovo ali Windsorsko majhne glave, kratkiga čokljatiga života, majhnih nog, stoječih ušes in pisane kože, ki ima le sèmtertje kakošne šetine. To pléme se da izpitati, da nobeno tako.

(Dalje sledi.)

Potovanje po Laškim.

Spisal M. Vërne.

11. pismo.

Dragi prijatelj!

Iz Rima 21. rožnika.

V Rimu sim bil od konca, kakor sim Ti že povedal, vès zmešan. Vse, kar sim še iz veselih šolskih časov iz rimske zgodovine vedil — od Numitorjeve hčere in njenih dvojčkov do današnjiga časa — vse mi je križem po glavi blodilo. Romul in Sabinke, Numa in Egeria, Tarkvín in umna Tanakvil, Servi Tuli in hudobna hči, terdi ošabnež, mlaji Tarkvín in Lukrecia, Brut in nemilo k smerti obsojeni sinovi, Porsena, Koles in Skevola, Agripa in prelepa prilika od človeških udov, in vse zgodbe vednih preprirov ljudskih tribunov s plemenitniki (Plebeji & Patriciji); potem serditi Koriolan in Cincinat s svojim kmetovanjem, Api Klaudi in Virginia, Bren z divjimi derhali in kapitolske gosí in Kamíl, Pir (Pyrrhus) s svojimi sloni in Fabrici, Hanihal pred vratmi in Scipion, čversta Graka in Násika, Mari in Sila — res huda sila, Katilina in Ciceron, Pompej in Cezar, zviti August in cela versta večidel malopridnih cesarjev, potem strašne derhali ptujih narodov, ki so v lepo Italio derli, in Rim večkrat zaporedama ropali, — vse to in še veliko družiga se mi je, kakor pravim, skup po glavi mešalo in blodilo. Še nikdar in nikjer se mi niso misli tako naglo po glavi podile, kot tû v „večnim mestu“, v domovini tistih velikanov, ki so toliko časa celi svet strahovali in zatirali, in ki jih pri vsim tem človek vendar spoštovati mora. — Vsak kot tega veličanskiga mesta je dogodivšniga spomina; in ravno zato nisim vedil, kam bi se narprej obrnil, zlasti ker je mesto sila veliko, in ker se namest unih

nekdanjih hrabrih Rimljanov, od katerih so Brenovi vojaki menili, de so bogovi, in Pirov poslanec, de so kralji, — pri vsaki stopnji in na vsako deseto ali k večimu petnajsto osebo duhovna s trivoglatim klobukam, ali pa meniha srečaš. Menihe, katerih tû vidiš velike množice skup, sim posebno radovedno gledal; nekteri so beli, drugi černi, rujavi, rudečkasti, plavi, sivi, nekteri obuti, drugi golonogi, s klobuki eni, brez klobukov drugi — z eno besedo: Rim je pravi muzej menihov.

Ko sim perva dva dni po ulicah Rimljane ogledoval in se jih dosto nagledal, sim se vzdignil in na Kapitol šel, ker se iz kapitolskiga zvonika ne le celi Rim, temuč tudi na vse strani dalječ okrog nar bolj vidi.

Mesto je sila veliko (16 milj je okrog ozidja), pa vender ne šteje čez 180.000 duš; tode štelo bi jih, ako bi bilo celo ozidje polno hiš in poslopij, lahko štiri- in petkrat toliko.

Današnje mestno ozidje — mnogokrat poškodovano, sèmtertje tudi poderto, pa spet popravljeno — je še kjer ga je bil cesar Aurelian sozidal, in oklepa deset humcov ali gričev. Kralj Servi Tuli je bil le sedem humcov obzidal, in zato so Rim tudi „mesto sedmerih gričev“ (Civitas, Urbs septicollis) imenovali.

Ozidje Servia Tulia je oklepalo kapitolski, palatinski, aventinski, celjski, eskvilinski, kvirinalski in viminalski humec. V današnjim ozidji pa so zraven omenjenih še trije drugi, namreč janikulski, vatikanski in pinčji. — Iz kapitolskiga zvonika jih je prav lahko razločiti, desiravno so se tla v Rimu ali v dolini med hribi po grozovitnih podertinah močno povišale. —

Ko sim se bil tû prav razgledal in si lego mesta dobro v glavo vtisnil, sim jel mesto bolj natanjko ogledovati.

Slovanski popotnik.

Spisuje Fr. Cegnar.

* Na Dunaji je prišel na svitlo ilirsko-nemški slovar od Fröhlicha. Šteje 40 pol. V kratkem bo prišel tudi nemško-ilirski del na svitlo.

* V Novem Sadu je prišel na svitlo tretji zvezek dela: „Domače biljoslovje“ od K. J. Veselića.

* V Zemunu je prišla na svitlo serbska knjiga pod naslovom: „Šumadinče“ od Ljubomira Nenadovića. V tej knjižici, pravijo „srbske novine“ more staro in mlado, moško in žensko najti prekrasne nauke. Obseže sledeče sestavke: Knjažev pogled, potem 6 pesem, od katerih perva: „pervi korak u svet“ se smé naj izverstnišim prišteti. Nato sledí neka narodna pesem pod napisom: „Kotorski serdari vraćaju roblje (sužnje)“. Poslednji sestavek je pisan: „O postanku i trajanju prvog sovieta (sinoda ili senata) u knjažestvu Serbii“ (o začetju in terpežu prvega soveta v serbskeji knjezovini), ki je posebno važen za zgodovino.

* Ni davno, kar je v Belgradu prišlo na svitlo delo s cirilico tiskano: „Jestestvena povestnica za mladež srbsku“ (resnična zgodovina za mladost) z dotičnim zemljovidom od dr. Marinkovića; in potem tudi: „Obšti zemljopis za učeću se mladež srbsku u gimnazii i polugimnazijama knjažestva Srbije“ od Mijatovića.

* Bivši vrednik praškega časopisa „Union“ dr. Gabler gré v Belgrad za rednika sina serbskega kneza Kara Djordjevića.

* V Pragi je spet spod tiska prišel nov zvezek „českega posla“; s tim zvezkom se začne nov tečaj te kratkočasne čitanke za česki narod.

* Česki pisatelj gospod Hukal ima več igrokazov v rokopisu dokončanih, ktere je še o svojih mladih letih spisal. „Praške noviny“ ga opominjajo, da naj jih na svetlo da.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 21. augusta (poznoletna) 1852.

List 67.

Hebrejske melodije.

Po angleškim L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

V.

Jokajte o njih!

Jokajte o njih, k' ob reki Babilja so jokali,
Kraljestvo njih je senj, samotni hrami zali;
Jokajte o harfe glasi počenem gorko —
Kjer Bog njih prej, brezbožni zdaj stanujejo!

I kje si Izrael noge umil bo okervavéle?
Kdaj pesni spet Sionske bodo zadonéle?
I Juda melodije sopet vнемale
Sercá, k' je prej njih glas nebesni vzhital je?

Rodovi bezih nog, potvavci tugoviti,
Kako čte bežati i hkrat' pokojni biti!
Golob gnjezdíšče ima, lisica jazvino,
Očino ima človek — Izrael grob samo!

Nekaj zastran krompirja.

Kar letos dosihmal vidimo in slišimo, hvala Bogú, ni krompirjevec po njivah tako osmojen, kot druge leta; nadjati se, da je saj po skušnjah drugih let prestal krompir nar nevarniši čas.

Ker pa vendar brez vse gnjilíne ne bo povsod, opomnimo kmetovavce, kar smo lani obširno razložili, naj se krompirjevec berž požanje, ko čer-neti začne. Tako *) priporoča tudi Dunajski časnik kmetijske družbe od 14. augusta, ki skušnje o tem naznani iz spodnje Austrie po popisu K. L. Lipp-a.

Ta kmetovavec na dalje piše, da gnjili krompir se po malim smé goveji živini in prešičem pokladati, veliko ga jim pa dati, je sila nevarno.

Iz bolniga krompirja delajo scer žganjarije žganje, ali vsak kmetovavec nima priložnosti, ga jim prodati, ker je včasih predelječ od njih.

Zato svetje po obilnih skušnjah (to so svetovale že večkrat tudi „Novíce“), naj se dela iz bolniga (pa ne še popolnoma gnjiliga) krompirja mo-

čic ali štirka, ker to je nar ložji pomoček bolni krompir z nar večim dobičkam v denar spraviti.

Kako se pa štirka dela, vé vsaka gospodinja. Krompirja ni treba v ta namen lupiti; dosti je ako se le čedno omije; tudi družiga orodja se k temu ne potrebuje, kakor kaka dva ribežnja, eno sito in dva škafa ali dvě majhni kadi, — vse to se najde v vsacim gospodarstvu.

Kar ostane po namakanji v vodi in potem, ko je bil močic (štirka) izlečen, je popolnoma enako zdravimu krompirju in živina ta ostanjk rada je in brez da bi ji škodovalo. Je pa tega ostanjka toliko, da ga živina nemore kmalo pojesti, naj se da posušiti in potem naj se posušen živini poklada.

Štirko delati po malim, celò nič stroškov ne prizadene.

Lipp je iz 1 vagana omitiga popolnoma bolniga krompirja s črnimi lisami (tode ne še gnjiliga) 11 funtov lepe suhe štirke dobil, 14 funtov pa družiga suhiga ostanjka (laknica), — iz 1 vagana čisto zdraviga pa 14 funtov štirke in 13 funtov ostanjka.

Razloček ni tedaj velik, in štirka bolniga krompirja se ni v ničesar ločila od štirke zdraviga.

Mesca decembra 1851 se je cent štirke po 3 fl. srebra, funt po grošu lahko prodal. Ker se tedaj iz 9 vaganov (mecnov) bolniga krompirja 1 cent štirke napravi, se spečá po tem takim vagan bolniga krompirja za 1 fl. 20 kr., ker vrednost ostanjka poverne stroške, ki jih je prizadjalo napravljanje štirke.

Štirka se pa zmiram lahko prodá, ker se je v vsaki hiši in pri mnogih obertnijah in fabrikah veliko potrebuje.

Ogled kmetijstva na Angleškim.

(Dalje.)

Kako Angleži šivino debelijo ali pitajo.

Angleži sila veliko mesa pojedó, zatorej zlo debelijo živino.

To se pa godí večidel pod milim nebam na senožetih ali polji, kjer je detelja ali repa, le malo v hlevih od novembra do majnika.

Na senožetih in deteljsih ne dobí pitavna živina ne pijače ne solí, ampak vsak dan nekoliko lotov preš ali pèrge, kterih Angleži toliko za živino potrebujejo, da večidel preš gré iz mnogih deželá na Angleško.

Ovce in koštrune pitajo skozi 5 mescov ali 20 tednov.

Vole pitajo v 4. ali 5. letu. Nikdar, pravi gosp. dr. Hlubek, ni vidil, da bi bili taciga vola dražji kot za 160 fl. prodali.

*) Vsi pametni ljudje po celim svetu razlagajo bolezní, naj bojo bolezní ljudi, živali ali rastlin, po natornih razmerah, in si prizadevajo jih ozdravljati z natornimi pripomočki, ker jim je dobrotljivi Stvarnik nebes in zemlje za to um dal, da sledijo po skrivnostih nature in si prizadevajo zvesti vzroke in lastnosti bolezin in pripomočke zoper njih, ne pa da bi obupni roke križem deržali po véri Mahomedanski, ali pa da bi revni in pregrešni prah — človek poln zmot in slabost se prederznil tako vésti, kakor da bi on vedel namene neskončno modriga Gospoda nebes in zemlje in jih razlagal, kakor ravno se njemu poljubi, danes tako, jutro tako! — Toliko za zdaj na neko neslano pismo, ki smo ga iz Dolenškiga J. P. prejeli. Če bo treba, bomo več o „gnjilini“ govorili in tudi od neke „Polke“ še kaj povedali. Est modus in rebus — — — Vred.

Pitavna živina na Angleškem ni velika, pa tudi starji ne kot 5 let, ker Angleži živino le v nar boljših mladih letih vpotrebujejo; ko začne moč življenja rakovo pot iti, jo prodajo spitano mesarju.

Če debeli Anglež živino v hlevu, ji dá na dan 4—6 funtov lanénih ali ogeršičnih prés, 40—60 funtov repe in 14—16 funtov sená in en malo slame skozi 5 do 6 mescov (od novembra do majnika).

Nar bolj so Angležem preše pri sercu, ker pravijo, da se po prešah mast ali loj dela, in je tudi gnoj tečniši.

Kar redivno moč prés vtiče, pravijo Angleži, da 2 funta prés toliko zdasta kot 1 funt bôba.

Meso v Angleških mesnicah je lepo viditi; če se pa po naši navadi kuha, je bolj suho in manj mastno; tudi juha (župa) ne diši tako dobro, kot iz našiga mesa. Zato pečejo Angleži svoje meso v večih kosih in ga pekó le na pol (da je še skoraj kervavo), in ga pridno polivajo z mastjo, da je bolj sočno.

Vzrok, da Angleško meso manj zdá kot naše, se mora v manj tečni piči iskati. Trava je scer na Angleškem lepa in košata, pa megla in obilno germovje in drevje na senožetih brani, da ji sonca in gorkote manjka. Če tedaj živina tako iz bolj vodene trave napravljeno senó, in razun tega vodeno repo in mehke preše vživa, se ni čuditi, da je odebeljena živina bolj napihnjena in da meso ni tako dobro kot je naše.

(Dalje sledi.)

Ogled po svetu.

Cigani in njih jezik.

Od ciganov se veliko govori in tudi od njih jezika; pa dosti jih je, ki si pod ljudmi, ki se cigani imenujejo, nič družiga ne mislijo, kot tatvinsko derhal, in pod ciganskim jezikom nič družiga kot nek poseben tatvinsk jezik.

Ali oboje je napčno. So scer cigani, ki se sedaj po svetu klatijo, tatvinsk rod, in tudi njih jezik je zlo popačen, — ali tak ni nekdaj bil.

Mikavno je tedaj vsacimu, kterimu je za zgodo-vino človečanstva kaj mar, nekoliko zvediti od tega čud-niga ljudstva in njegoviga jezika, ki nam je živa priča, kako se zna sleherni jezik pogubiti in popačiti, ako ga ptujstvo razdera in s ptujimi besedami meša.

Med mnogimi družimi učenimi možmi si je posled-nji čas posebno dr. A. F. Pott pridno prizadeval po cigan-skim jeziku in po njegovi slovnici slediti, in kar je o tem zasledil, je v mnogo čislanih nemških bukvah pod naslo-vam „Die Zigeuner in Europa und Asien“ (Cigani v Evropi in Azii) na svitlo dal.

Meni so bile te bukvice tako všeč, da se ne mo-rem zderžati, iz njih nekoliko radovednim bravcem po-vedati. Pravi jezik ciganov — piše učeni dr. Pott — je kaj mičen, lepoglasen in za petje kakor vstvarjen; je po svojim izvira in notranji sestavi pravi sin imenit-niga sanskritskega jezika, — ali osoda časov ga je spreminila v berača in tata; sila veliko je namreč svoje lepote zgubil po različni ptuji mešanci, tako da ni več prvemu pravimu podoben; bogat jezik nekdaj je se-daj reven na izvirnih besedah svojiga naroda, ki zgu-bljene nadomestuje s ptujimi, ktere krade, kakor pride, kmalo iz španjskiga, kmalo iz nemškiga, kmalo iz oger-skiga ali kakiga družiga jezika, ki ga govori tisto ljud-stvo, med kterim se cigani sedanji čas klatijo“.

Tako pripoveduje dr. Pott.

Preden pa več od ciganskiga jezika po Pottovim spisu povém, bom nekoliko govoril od ciganskiga naroda.

Cigani so ostali to, kar so iz začetka perve ljudstva vse bile: kočovniki (Nomaden), dokler niso imele stanovitnih seliš, ampak se klatile od kraja do kraja. V Azii je njih prvotna domovina, od kodar so se raz-kropili po širocem svetu. Na iztoku Indus-a po poto-pisu Pottinger-ja še dandanašnji stanuje narod, ki se Čingani imenuje in ki je vsim Europejskim ciganam zlo podoben.

Cigan sam sebe rom imenuje ali pa v primeri k ljudstvom zahodnih deželá calo, kar po našim čern (zamorc) pomeni, ciganka se imenuje romni, cigansk jezik romany čib. Scer pa so cigani v mnogoverstnih deželah mnogoverstne iména dobili.

Cigani so razkropljeni po celi Evropi; gotovo jih je čez 700.000; nar več jih je na južnim Španjskim, kjer jih Gitanos kličejo. Na Angleškem, kjer so za nje posebni misionarji, jih spreobrniti h kristjanski véri, jih je okoli 18.000, ki imajo celó svojiga kralja. Izverstno jih je popisal slavni Walter Scott v svoji knjigi „Der Astrolog“. Na Nemškem in Franco-skim jih je manj, več pa jih je na Ogerskim, Er-deljskim in v Moldavi, kjer se jih šteje čez 200.000, še več pa v Besarabii, v Krimu, okoli Carigrada in v Turčii sploh. Ko so prvi cigani na Franco-sko prišli, so Francozi mislili, da so romarji iz oblju-bljene dežele, zato se je prijazno z njimi ravnalo in celó pisma jim je vlada dajala, jih varovati in braniti v njih potovanji. (Dalje sledi).

Potovanje po Laškim.

Spisal M. Verné.

13. pismo.

Dragi prijatelj!

Ko sim iz Pamfilieve pristave nazaj v mesto pri-šel, sim ogledal prelepo štirno, ki ji Pavlova voda pravijo „Fontana dell' acqua Pavlina“, zato ker je bila pod papežem Paulam V. iz lepiga marmorja sozidana, ki so ga iz podertín na nekdanjim Nervavim tergu „Fo-rum Nervæ“ izkopali. Pa ne misli, de je štirna ko druge, ali de voda tù izvira, — ta vodnjak je ko dereč potok z lepim slapam 35 milj dalječ iz Braciana napeljan.

Ne dalječ od tod verh Janikulskiga hriba — ravno na tistim prostoru, kjer je bil čez 600 let pred Kristu-sovim rojstvom kralj Ank-Marci v brambo mesta ta-bor sozidal, in kjer so, kakor pravijo, okoli 700 let pozneje pod cesarjem Neronam sv. Petra mučili in umorili — stoji zala, s krasnimi slikami in iz marmorja iztesanimi podobami okinčana cerkev tega aposteljna, ki se ji „San Pietro in Montorio“ pravi.

Unikraj Tibere sim še nekoliko cerkvá in družih krasnih poslopij ogledal, posebno pa Farnezino, ne scer veliko tode po Rafaelovih risih čudovito lepo slikano poslopje. Tudi so mi kazali lepo poslopje kne-zov Korsinskih (Corsini), kjer je sloveče bukvišče.

Ko sim bil to ogledal, sim šel na otok, ki mu zdaj otok sv. Jerneja pravijo, in ki so mu o starodavnih časih „Insula Tiberina“ in tudi „Likaonia“ djali. Ne-kdanji Rimljani so terdili, de nekdaj ni bilo tù otoka, ampak de se je še le naredil, potem ko so bili terdiga ošabneža, kralja Tarkvina, pregnali, in žito in druge rastljíne po njegovim polji pokosili in v reko zmetali; to je vse skup po vodi plavalo, dokler se ni tù zaje-zilo in ustavilo; in tako je malo po malim otok zrastel. — Pozneje ko je kuga ljudi v mestu hudo morila, so bili stari Rimljani tù, ravno kjer zdaj cerkev sv. Jer-neja stoji, Eskulapu, bogu zdravilstva, krasen tem-pelj sozidali, zato ker jim je bila Eskulapova zdravilna kača, po katero so bili zavolj kuge v Epidauro (mende blizo današnjiga Dobrovnika ali Raguze) poslali,

Zdaj ko združeni vsi so v skupštini bili Ahajci,
Dvigne z besedami tim se jadrenonogi Ahilej:
»Vojvoda, bolji za naj, ki sva serditiga serca
Slepo se sperla zavolj deklin v britki togoti,
Bolji bi bilo za naj, za mene in tebe, gotovo,
Da bi takrat Artemida v smert zadela jo bila,
Ko ste mi zbrali jo v dar v Lirnesu, premaganim mestu.
Toliko grizlo prahu ne bilo bi slavnih Ahajcev
Padših vrazniku v pest ob času mojiga serda.
Unim scer to bilo je v prid — pa zdi se mi, mnogo
Bodo zdihávali še Ahajci najniga krega.
Tode na stran minulo za zmir, če ravno je britko,
Potolaživa ponos — in siloma — v njedru junaskim,
Serda se jaz clo odpovem, ne kaže mi dalej,
Stati ti term nasprot. Na noge tedaj i pokliči
Brez odloga v prepír Ahajce kodrolasate,
Skusiti čem še Trojce enkrat, napadši jih oestro,
Alj so namenjeni res, prenočvati tukej o brodih?
Zdi se mi, rad bo mnogi od njih kolena priklanjal,
Ako mu steče, da živ se umakne sulici naši.
(Dalje sledi.)

Kakšna mora hiša biti, da je ljudem prijetno in zdravo prebivališče?

Lastnosti, ki jih mora hiša imeti, da je prijetna in zdrava za svoje prebivavce, bi utegnile sledeče biti:

1. Ker se hiša v ta namen zida in naredí, da bi nas proti vsacimu vremenu varovala, proti vročini in mrazu, proti dežju in nevihti, mora prvič v vsih svojih delih močna in terpeča biti. Najpotrebniši je to pri podlagi (Grundbau), in pri strehi. Stene iz zemlje ali lesa branijo bolj vročino in mraz, ko kamnitne, ker poslednje gorkoto hitrejši skoz se pusté, tudi ložej mokroto na-se vlečejo; ali lesene hiše so nevarnosti ognja zlo podveržene.

2. Prebivališče mora od znotrej in zunej kolikor je mogoče proti nevarnosti ognja zavarovano biti. Hiše, ki imajo slabe dimnike ali jih clo nimajo, ali ki so verh tega na les naslonjeni, ali clo na les sozidani itd. so nevarnosti ognja od znotrej podveržene; lesene hiše, ali hiše s škodlami, deskami ali s slamo krite, so od zunej v nevarnosti ognja.

3. Hiša ne smé povodnjam podveržena biti, torej mora viši stati, kakor največi višina vode.

4. Vsako stanišče mora takšno biti, da zdravju ne škodje. Da bo temu pogoju zadostilo, je treba:

- a) da je dosti prostorno. Hlap namreč ljudi in zrak, kteriga izdihajo, ako se nakupičijo v sôbi, sta zdravju sila škodljiva. Posebno je to v niskih izbicah.
- b) Stanišče mora svetlobno biti. Luč in svetloba ste za uspeh in življenje rastlin, žival in ljudi neobhodno potrebne. Luč oživlja vse; vsaka živa stvar se proti luči obrača, in le človek bi v tamôti — v ječi — prebivati hotel? Pa vunder hiša ne smé preveč in nezmerno velicij okinj imeti, ker se scer teško kuriti in ogreti dá, manj terpežna postane, pa vunder več stroškov uzroči.
- c) Hiša naj bo tako narejena, da se zdravju škodljiv dim po nji ne more razširjati. Torej naj so dimniki oski, peči dobre itd.
- d) Prebivališče ne sme mokrotno ali vlažno biti, se mora dobro kuriti in dobro prevetrili dati. Ni bolj nezdraviga, kot je mokrotna izba — mati stoternih bolezin! Kamnitna dlažba okoli hiše, ktera naj viši stoji, kakor najviši okolica njena, zavarje hišo mokrote, ter povzdigne celo pohišje. Ravno zavolj suhote

so iz cegla zidane pohišva veliko veliko bolj zdrave, kot iz kamnja delane. Potrebni prepih se v sobah dobí, ako je hiša tako narejena, da so si oknja in vrata, kolikor je mogoče, ravno nasprot.

e) Stanišče naj bo prijetno in dopadljivo od zunej in znotrej! Naj dopade očesam memo gredočih! Naj pa tudi dopade hišnemu gospodarju bolj, ko vmazana in nakajena kerčma! Prijetin si moramo dom narediti, da bomo radi domá ostajali. Blagor domá, kdor ga imá, — in ki srečen in vesel med svojo družinico živi! Kar dopadljivost in zdravje hiše zadene, je po kmetih tudi posebno na to gledati, da sta gnojniše in straniše (sekret) na pravim mestu. Straniše naj bo kje na strani, ne pa ravno pred nosam in očmi, — gnojniše ravno tako.

f) Hiše naj se sozidajo, kar je mogoče, le na taci krajih, kjer je dobra voda blizo.

5. Notrajna razdelitva pohišja naj bo v vsim taka, da se opravila nar hitrejši in nar ložeje v njem opraviti zamorejo. Koliko tisuc in tisuc stopinj, in koliko delavne moči se dá, postavim, pri kmetijskih pohišjih prihraniti s tem, da so shrambe za klajo blizo hleva, da je štirna blizo kuhinje itd.

6. Zidanje hiše naj pa vunder — kolikor čas in okoljšino pripusté — dober kup bode! Doseže se to, če se vës prostor dobro porabi; če se potrebno gradivo ob pravim času in od pravih krajev poskerbi; če se s poštenim in zvedenim staviteljem dela; če natanjčin prevdarik se naredí, in po tem kolikor je moč, z lastnim, ne pa — s ptujim denarjem zida.

J. Š.

Ogled kmetijstva na Angleškim.

Cena jestvin ali živeža.

Cena živeža je prav za prav mera ali tarifa, po kateri se ravna dnina (lon) za delavce, ker si mora vsak človek toliko prislužiti, kolikor za svoj živež potrebuje; bolj niska ko je dnina delavčev, na toliko nižji stopnji so tudi kmetijstvo, obertnijstvo, rokodelstvo in kupčijstvo. Po visokosti dnine se tedaj zamore ceniti stan obertnijstva vsaktere dežele.

Na Angleškim se sploh mesó trojne sorte prodaja, po 25, 18 in 15 krajc. naš (Dunajski) funt; srednja cena mesa je tedaj 17 krajc.

Telečje mesó je nekoliko dražji, funt pride na 20 do 23 krajc.

Ovčje in koštrunovo mesó, kteriga bolj ubožni ljudje na Angleškim nar več pojedó, je večidel tiste cene, kakor goveje mesó srednje sorte; po kmetih je enmalo bolji kup.

Svinskiga mesa povžijejo na Angleškim malo, ker se Angleži s prešičjo rejo le malo pečajo; v mestih se pojé scer veliko gnjat, pa te pridejo večidel iz Hamburga.

Bokal mleka izpod krave velja 12½ krajc., — funt siroviga masla (putra) 37 do 46 krajc.

Navadni kruh na Angleškim je pšenični; funt taciga kruha velja 3½ do 5 krajc.

Ola (piva) pijejo Angleži sila veliko, cena je zlo različna; bokal po kmetih navadniga ola, kterimu se ale pravi, velja 12½ krajc.

Cukra funt velja 12½ krajc., kave slabeji sorte 37½ krajc.

Vagan krompirja 1 fl. 30 kr. do 1 fl. 40 kr.
Funt bolj slabe moke 4, 6 do 9 krajc. Cent
premoga od 20 kr. do 1 fl. 10 kr.

(Dalje sledi.)

Potovanje po Laškem.

Spisal M. Verné.

15. pismo.

Dragi prijatel!

Poslednjič sim ogledal še tretji del današnjiga mesta, ki je od ljudskega terga doli na levi strani že večkrat v misel vzete silno dolge ulice, ki se ji „Corso“ pravi; pa razun španjskiga terga „Piazza di Spagna“ in sila veliciga poslopja Propagande ali društva, ki si za razširenje vére od nekdanj toliko prizadeva, in krasne štirne, ki ji „Fontana Trevi“ pravijo, in cerkve sv. Aposteljnov, Ti ne bom nič več v misel vzel. To cerkev Ti pa le zato imenujem, ker v nji krasno delo Kanovavih rok (Canova) — častitljiv spominek slavniga papeža Klemen XIV. (Ganganelli) stoji.

Med Kapitoljskim in Kvirinalskim gričem je Trajanov terg (Forum Trajani), kjer še zmiram čudovito lep Trajanov steber stoji, ki so mu ga bili Rimljani, potem ko je bil Dakiane otepel in premagal, omislili in iz 34 kosov lepiga marmorja sozidali. Trajanove zgodbe so v marmor tako krasno vrisane, da ni dopovedati. Namest Trajanove podobe, ki je bila iz pozlačeniga bronca, je papež Sikst V. podobo sv. Petra na-nj postavil.

Od tod sim šel na Kvirinalski grič, ki mu „Monte Cavallo“ pravijo. Na tem verhu je krasno in sila veliko poslopje, v katerem sv. oče papež stanuje. Vidil sim ga le od zunaj; noter se ne smé, kadar so papež domá. Vert bi bil sicer lahko ogledal, ker sim dovoljvno pismo imel; pa ker poslopja nisim mogel videti, mi tudi za vert ni mar bilo. Temu poslopju je še drugo, ne visoko, pa silno dolgo prizidano, kamor se kardinali zberejo, kadar papeža volijo. — Pred Kvirinalskim poslopjem je velik terg z lepo štirno in z visocim obeliskom, ki med podobama Kastorja in Poluksa stoji, ki vsak svojiga silno veliciga konja krotita. Obé podobi ste iz beliga marmorja z napisom: „Opus Phidiae“ — „Opus Praxitelis“ kaj lepo iztesane.

Ne dalječ od tod je veličansko poslopje knezov Barberinskih z lepim muzejem malarskih del, med kterimi je tudi Rafaelova fornarina, ki jo je sam malal, in pa podoba prelepe Čenči, delo Guido-Renovih rok.

Potem sim šel na Eskvilinski grič, kjer je sred prostorniga terga cerkev matere božje, ki ji „Santa Maria Maggiore“ pravijo. Nekdaj so ji Liberiana in tudi „ad nives“ djali, zato ker je na tistem mestu verh Eskvilinskiga griča sozidana, kjer je bilo 5. dan veliciga serpana v letu 352 pod papežem Liberiam zamelo. O nekdanjih časih je bil tu — pravijo — zal Junonin tempelj, ki so jo „Juno Lucina“ imenovali, Cerkev ima krasno klonico, ki na dvéh verstah lepih granitastih stebrov sloni in celo širokost cerkve obseže. Pod klonico je na desni bronena podoba španjskiga kralja Filipa IV. in petero vrat v cerkev, tode ene so zazidane, in jih le o svetim letu (Jubilæum) odzidajo in odprejo. V cerkvi, ki jo dvé versti po 18 lepih stebrov iz greškiga marmorja v tri predale delite, je vse čudovito lepo; zgoraj je vsa pozlačena s tistim prvim zlatom, ki je bilo iz novo najdene Amerike prinešeno, in ki sta ga bila Izabela in Ferdinand v Rim darovala. — V ti cerkvi sta groba ali marveč krasna spominka Siksta V. in Pavla V. v čudovito lepih kapealah, ki ju mende zato Sikstov in Pavlov imenu-

jejo. Cerkveni zvonik Ti pa le za to v misel vzamem, ker je nar visokejši vsih v Rimu in silno star; že Gregor XI. ga je sozidal, potem ko se je bil iz Aviniona v Rim preselil.

Na Viminalskim griču, kamor sim iz imenovane cerkve šel, so grozne podertine nekdanjih silno prostornih Dioklecianovih toplic (Thermæ); in poleg ali marveč v sred teh je veličanska cerkev matere božje, ki ji „Santa Maria degli Angeli“ pravijo. Cerkev je po Mihel-Angelo Buonarotovim risu v podobi greškiga križa ravno na tistem mestu sozidana, kjer je nekdanj silno velika dvorana bila, ki so jo Pinakoteka imenovali. Osem po 63 pedí visocih, in na okroglej po 16 čevljev debelih granitastih stebrov še stoji, kjer so nekdanj stali. — Sred teh groznih podertin je tudi samostan nekih belih menihov, ki jim Čertozini pravijo, in ki — ne vém zakaj — nikdar nič ne govore.

Novičar iz slovanskih krajev.

Iz Siska. B. Ta mesec se ne da dosti od naše žitne kupčije pisati, ker ni kupca, pa tudi blaga ne veliko. S prosam, ovsam in sorsico ni celó nič kupčije, pa tudi s koruzo in pšenico ne veliko. Nekteri tergovci so s ceno koruze in pšenice enmalo poskočili, pa menda le za to, da bi kupovanje enmalo vneli. Cena koruze je po sorti 2 fl. 30 do 2 fl. 36 kr., nar lepši pšenice 4 fl. 36 kr., druge sorte od 4 fl. 30 do 4 fl. 10 kr. Noviga ovsa se nič kaj iz meje ne vozi; cena je 1 fl. 20 do 1 fl. 30 kr., pa je slabe baže, ker ni prerešetan. Ker ste Sava in Kupa zlo majhne, ne morejo ne ladje ne parobrodi do nas, tedaj je veliko žita na poti. Drugi mesec pričakujemo noviga žita iz Banata, ktero je nek prav dobro; kako pa bo cena, se še nič ne vé. V drugim pismu vam bom v stanu kaj več povedati; dosihmal se bo tudi kupčija spet oživila.

Iz Celovca piše „šolski prijatelj“ *) o ljudskih šolah na Koroškem takole:

„Leta 1851 je bilo u Koroškej vojvodini 274 katoliških ljudskih šol vsih vkup; med timi so bile 4 glavne šole, 266 je jih bilo pervenčnic, in 4 so bile za deklice. Zastran jezika, u kterem se je učilo, je jih bilo 207 nemških, 17 slovenskih in 50 nemško-slovenskih šol. Ušolanih vesi je bilo 2575, neušolanih 690. Otrok za šolo zrelih je bilo vsih vkup 13.447, u šolo je jih pa hodilo 11.287; po tem taj je jih ostalo 2160 brez šolskega nauka.

Te številke so železne priče:

- da Gorotanci za šole kaj marajo. Krajnska vojvodina, postavim, šteje blizo 500.000 prebivavcev, ima pa le 105 šol; Koroška šteje 320.000 prebivavcev, ima pa 274 šol! Slava Gorotancem!
- da Slovenci na Koroškem za šole veliko manj marajo kakor pa Nemci. Med prebivavci je jih več ko tretjina terdih Slovencev, vendar je med 274 šolami le samo 17 slovenskih šol! Slovenci, pri šolah imate vi še veliko, veliko popraviti!
- In slednič, da je tudi na Koroškem še 2160 ljubih otročičev, kterim kruha za neumerjočo dušo manjka,

*) Častiti „šolski prijatelj“ nam bo prijateljsko prizanesel, da smo unidan popis šolskega stana na Krajnskem iz „Graškega časopisa“ vzeli, ki ga je kakor tudi „šolski prijatelj“ iz „öst. Schulbothe“ vzel. Menda se nikomur krivica ne godi, če se prepisane številke iz tega ali unega časnika vzamejo! Ker nas je pa „Graški dopisnik“ s svojimi dobrimi misli o pomanjkanji šol k premišljevanji spodbodel, ktero smo pristavili k golemu številstvu, je menda naravno in pravično, da smo tisti časnik imenovali, ki je bil vzrok našega spisa, kakor danes radi ponatisnemo iz »šolsk. prij.« pričujoči sestavek o stanu Koroških šol, ker ni golo številstvo. Vred.

zredí. Tudi vodenični človek se vidi debel, pa kdo bo dal kaj za vodenično debelost! Ravno taka je tudi z mlekom taci krav, ki se z mišico pitajo. In kako nevarno je zraven tega tudi to za živino! Če se ji le enkrat mervica preveč da, živino umori. Pa tudi za ljudi je nevarno. Na Bistriškem gradu poleg Krieglaha, kjer so tudi dekletke kravam mišice dajale, so začeli delavci bolehati, katerim se je od teh krav mleko dajalo, tako da nihče več ni hotel ne kaplice tega mleka pokusiti. Kravam pa so se zobje majali in napihnjena debelost je berž minula, ko niso več arsenika dobivale. Nikar tedaj mišice nobeni živini!

Ogled kmetijstva na Angleškem.

(Dalje.)

Dnina za posle in delavce.

Kar dnino (lon) za posle in delavce vtiče, je na Angleškem takole:

Šebitni (neoženjeni) pôsli so le pri majhnih kmetijah; pri večjih kmetijah so pôsli praviloma oženjeni ali omoženi, in se takole deržé: Zraven staniša najemnikoviga (štantmana) so posamne staniša pri tleh z 2 ali 3 sôbami, s kuhino in enim hramam. Tako stanišče je eni družini določeno. Na več kmetijah so te stanišča eno zraven družiga v posebnim pohoštvu; na sredi taciga pohoštva je večidel vodnjak (štirna), zadej pa ima vsak posel majhin vertič za zelenjavo.

Zraven staniša in imenovaniga vertiča dobi ena taka družina v okolici Dumbarski 60 bušljev ovsa, to je, po našim $34\frac{7}{10}$ vaganov, 18 bušljev ječmena, to je, $10\frac{4}{10}$ vag., 8 bušljev bôba ali graha, to je, $4\frac{5}{10}$ vag.; v denarju dobi 20 šilingov ali po našim 10 fl., oglja za kurjavo za 30 fl.; vèrh vsiga dobi vsak tak posel še eno kravo, da jo smé za se molsti. Če vse to skupej zrajtamo po Angleški ceni, prejme takaposelska družina zraven stanovanja in verta na leto 258 fl. 25 krajc.

Delavcem pa se krave za vžitek le v Škocii prepušajo; vender bi bilo prav, ako bi ta navada povsod bila, kodar imajo take poselske družine, ker to jim je velika pripomoč.

Na Diksonovi kmetii, 4 milje za Edinburgam, so hlapci na leto po 10 liver, to je v našim denarji po 100 fl. plačani, za živež na teden se pa rajta po 6 šilingov ali 3 fl., — po tem takim dobi en hlapec na leto 256 fl.

Nar višji plačilo v denarji, ki ga hlapec na leto prejme, je 20 liver (200 fl.), nar manjši 6 liver (60 fl.); — nar višji plačilo za deklo je 12 liv. (120 fl.), nar manjši 4 liv. (40 fl.)

Nar slabji jéd za posle, ki obstoji iz ovsene kaše, slanikov (arenkov) in nekoliko bôba, velja na izhodnim bregu Angleškiga in v Škocii na teden po 2 fl., in če delavec to jéd dobi, je zadovoljin, če se mu še 30 krajc. na dan plača. To znese v 300 delavnikih ali v enim letu 254 fl.

Za Glasgovam dobijo delavci poleti 5 fl., pozimi pa 4 fl. 30 kr. na teden. Nar višji plačilo moškiga delavca na deželi za teden znese 6 fl., kadar ni čas žetve, — o žetvi pa 7 fl. 30 krajc., zraven tega pa ne dobivajo delavci nobene pijače.

Delavkam na deželi se plača na dan po 20 do 30 kr., na teden od 2 do 3 fl.

Za košnjo in žetev se večkrat plačuje po čez, to je, po 6 do 8 fl. za oral.

V fabrikah se plačuje ženskim na teden po 3 do 5 fl., moškim po 8 do 10 fl. To je velik

razloček, in zato fabrikantje za ložji dela raji ženske v delo vzamejo, kakor moške; to je pa tudi vzrok, da na Angleškem mora večkrat žena moža rediti, če mož dela ne dobi.

Zidarji in tesarji se enako plačujejo, po $1\frac{1}{2}$ fl. do 2 fl. na dan.

Podmojstri (kseli) si zaslužijo na teden od 7 fl. 30 kr. do 17 fl. 30 kr.; nar višji plačilo na teden od 15 do 17 fl. pa dobivajo peki.

Kupčijski streznik (Commis) se plača na leto po 80 do 100 liver (po našim 800 do 1000 fl.); pisatelji v kupčijskih pisarnicah se plačujejo po 150 do 200 liver, to je, po 1500 do 2000 fl.

Sploh se zamore na Angleškem in v Škocii en delavec v kmetijskih delih na leto na 260 fl., delavka pa na 160 fl. rajtati.

Kar delavce in delavke na kmetih vtiče, pravi gosp. doktor Hlubek, je lepo viditi, kako čedne in snažne so njih stanovanja in kako snažno so obločeni ženske in moški. Kaj taciga se zunaj Olandie nikjer drugod ne vidi; tu sèm bi mogli tudi naši kmetje iti se snažnosti učiti.

Na Angleškem je delavcu njegova véra sveta, on moli Boga in spoštuje svojiga gospodarja, brez da bi pozabil, da tudi on je človek kakor gospodar njegov, kteriga spoštuje, pa se mu vunder pod nogami ne valja. Pri vsaki družini — pravi doktor Hlubek — sim najdel sveto pismo, „penny-magacin“ in druge podučne bukve mnoziga zapopadka, — v cerkvah pa se vidi pobožnost in tako lepa obnaša, kakor je ni vidil nikjer drugod. Angleško ljudstvo po deželi je prave pobožnosti polno.

Naj se govori kakor koli se hoče zastran Angleških delavcev, — toliko je gotovo, da bi angleški delavec ne hotel menjati z dobro polovico manjših kmetov družih dežel.

(Dalje sledi.)

Ogled nove kazenske postave

zoper hudodelstva, pregreške in prestopke.

Od javne posilnosti.

(Dalje.)

Sedmi primerlej. Hudobne poškodbe kakoršnega koli kosa državnega daljnopisnika (telegrafa), in vsako nalašno motjenje njegove službe, kakor tudi vsaka s premislkom storjena kriva raba te državne naprave, naj se kaznujejo, ne gledé na znesek škode, kakor hudodelstva javne posilnosti, s težko ječo od 6 mescov do enega leta, in pri sosebno znameniti škodi ali posebni hudobii, od enega do 5 let.

Osmi primerlej. Ako se kdo brez poprejšne vedi in privoljenja postavne gosposke kakega človeka z zvijačami ali po sili polasti, da bi ga zoper njegovo voljo zvunajni oblasti izročil.

Kazen tega hudodelstva je težka ječa od 5 do 10 let, ktera se pa zamore do 20 let podaljšati, če je zaljenemu žugala nevarnost za življenje, ali pa nevarnost, da bi slobode nazaj ne dobil.

Kdor brez posebnega dovoljenja vlade za kako drugo, ne za cesarsko-austrijsko vojskino službo, ljudi nabira, ali kdor o času vojske vojake ali vojaštvu prištete službinike tudi le za to vabi, da bi se v tujih deželah naselili, ali o takem času se z ljudoropstvom zakrivi, da bi družim, kakor cesarsko-austrijskim vojaškim četam novince ali tuji državi osebe vojaštvu prištete kot naselnike pripeljal, postane kriv hudodelstva brez oblastnega nabiranja, in vojaške sodnije ga po posebnih za to obstoječih predpisih preiskavajo in kaznujejo.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 16. oktobra (sredojesna) 1852.

List 83.

Hebrejske melodije.

Po angleškem L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

XIII.

Savl.

»Ti, čigar zarot mertve bdi,

Poklič! vun proroka mi!»

»Iz groba, Samvel, dvigni se!

Glej! vešček, kralj, pred tabo je!»

Zmajè se zemlja; on vsred stoji oblaka,

Luč obledi, pred trugo nja bežé.

Stekleno smert' z oči mu stermih zrè;

Je roka vela, suha žila vsaka.

V kosti beloti noge mu bliščé,

Sgerbančene, brezkitne, užasnive;

Brez sape glasi od ustne negibljive

Ko jamski vetri, votlo mu doné. —

Savl vidi, i pade, kakor dob, ki trešne

Na mah ga strele plamovdar požrešne.

»Kdo sen mi moj nepokoji?

Kdo je, ki mertve tu budi?

Si ti, o kralj! — Glej, brez kervi

So leti udje, i merzli:

Ták' moji so; i taki bdi

I tvoji jutri, vred z menó:

Pred no bodoči dan bo preč,

Tak bodeš ti — tak sin cveteč.

Ostani zdrav, za dneva le,

Pôj prah bo najin smešal se.

Tam z rodóm ležal bodeš vel,

Prodertim od nebrojnih strél;

Od boka meč zabôla bo

Tja roka v serce ti topló:

Brez krone i glave zgibnula

Sin, otec, Savla hiša vsa!»

Kmetijske skušnje.

(Ena skušnja več, da véli krompir ne gnjije rad). Gosp. fajmošter K. Fišer iz Libotica takole piše: „Nekaj veseliga vam moram oznaniti. Te dni pride nek tesar sk mojster iz moje fare k meni in mi med družim pové, da je krompir, ki ga je za sème odločil, pod streho nad svojo stanico shranil, kjer je pa tako zvenel, da se je bal, da bi še nerasel; zavoljo tega je kupil še družiga frišniga krompirja in ga je s svojim zvenjenim vred na ravno tisto njivo vsadil. Njegov domač in pa kupljeni krompir sta lepo kaliti in cvesti začela — ali velik razloček je bil med njima v jeseni; med vélim domačim krompirjem ni bilo ne eniga gnjiliga, kupljeni pa je zlo gnjil. To poterdi, da vélost semenskiga krompirja je dober pomoček zoper gnjilino, kakor je bilo v vašim časniku priporočevano“.

(Piča za kuretino). V časniku kmetijskim iz Bolonje beremo, kako kokoši in sploh kuretino pozimi in o začetku spomladi, kadar druge piče manjka, preživiti. V kakim kotu na dvorišu se skoplje glo-

boka jama, v katero se za čevelj visoko nameče drobne rezance, na to konjskiga gnoja, in na gnoj za 2 ali 3 pavce persti; čez perst naj se dene mešanica iz volovske ali svinske kervi, vinskih droži, enmalo otrobov, ovsa, drobno zrezanih čev, nekterih koscov mesa — vse dobro skupej zmešano, — potem spet nekoliko persti in drobne rezance, na to spet persti in gori imenovane mešanice toliko, da je jama polna; — vse to pa se pokrije z gnojem, da se vse, kar je spodej, sogreje in gnjiti začne. Da pa kuretina tako napravljene jame ne razberska, naj se ternje in kamnje na-njo položi. O 2 ali 3 mescih potem, ko je mešanica gnjiti začela, se zaredi v nji veliko červov, ki več mescov živé in rasejo, da en zarod za drugim sledi. Ti červi so zdrava in tečna piča za kuretino, ki se po nji dobro spita, kokoši ležejo veliko jajic. Pokladajo pa se jim tako, da se včasih kake 2 ali 3 lopate te mešanice iz jame vzdignejo in červi tako kuretini zobati dajo.

(Gnoj pomnožiti in napraviti, da je bolj rodoviten) ni boljšiga pripomočka, kakor vsaki dan že v hlevu ga z gipsam postupati; na gnojnišu pa naj se kup poravná, za 2 pavca dobre persti po njem potrosi, dobro pohodi, z gnojnico pomoči in še enkrat z gipsam potrosi.

Ogled kmetijstva na Angleškim.

(Dalje.)

Zemljišni davki na Angleškim.

Ker smo slišali, da so zemljiša na Angleškim večidel vse v rokah velicih posestnikov, tedaj ljudstvo skoraj nič lastne zemlje nima, akoravno bi je po naravnih pravicah tudi imeti imelo, mora zavoljo tega vsak posestnik davek za uboge odrajtovati, ki znese od vsaciga orala (joha) blizo 2 fl. 40 kr. V tem davku so srenjski stroški za mostove, jetnišnice, policijo itd. zapopadeni.

Drugi veliko višji zemljišni davek je tako imenovana velika cerkvena desetina, ki znese od vsaciga orala 4 fl.

Zraven te velike cerkvene desetine je v več grofijstvih še mala cerkvena desetina, ki znese 1 fl. od orala, v nekterih pa 20 kr.

Ker na Angleškim nimajo gruntniga davka po katasterskim čistim dohodku prerajtaniga, se odrajtuje gruntni davek po tem, za kolikor je zemljiše v najem (štant) dano; od orala se po tem takim plačuje okoli 1 fl. 33 krajc.

Cestni davek ali davek za popravljanje cest je od tistiga časa veliko nižji, od kar so železnice vpeljane, in kakor je svet po mnogih kra-

jih za ceste bolji ali slabji, je tudi ta davek nižji ali višji: 20, 30, 40 ali 60 krajc. od orala.

Dohodkini davek se plačuje le od polovice dohodkov, ki jih uživajo najemniki (štantmani); od orala je večidel po 30 krajc. odrajtovati.

Ako se vsi ti davki skupaj zrajtajo, pride na 1 oral okoli 10 fl. 43 krajc. na leto zemljišnega davka, kteriga posestnik in najemnik tako odrajtujeta, da najemnik (štantman) vseh cestni in dohodkini davek sam plačuje, od davka za uboge pa le polovico v nekterih grofijstvih, v nekterih pa tudi celi znesek.

Kmetijski poduk na Angleškem.

Na Angleškem ni ljudstvo tako kakor pri nas, da bi mislilo, da kmetovanja se ni treba učiti. Angleži dobro zapopadejo, da kmetovanje je važno delo, ktero dobrih vednost potrebuje in se tedaj mora dobro naučiti, ako se hoče z boljšim pridam in dobičkam opravljati.

Angleži pa so nasproti tudi ljudstvo, ki ne tava v domišljah puhle učenosti, ampak se vsake reči tako loti, da po nar gotovši poti svoj pravi cilj in konec doseže. Oni tedaj nimajo tistih visokoučenih kmetijskih učilnic, kakor jih najdemo na Nemškem pod imenom „akademij“; njih učenje je drugačno.

Mladeneč, ki hoče kadaj kmetovavec biti, gré v nižji realne ali umetniške šole ali ene leta v spodnji gimnazij, da si v teh šolah tolikšno vednost v znanstvu nature, sveta, računstva itd. pridobi, kolikor je potrebuje za podlago, na katero se opirajo vse kmetijske vednosti.

Potem se gré djanskiga kmetijstva učiti kakimu posestniku ali najemniku, ki je znan, da posebno dobro in umno kmetuje, in pri tem ostane 2 ali 3 leta.

Ker pa nobeden teh posestnikov več kakor 3 ali 4 učence na svojo kmetijo ne vzame, so kmetijski učenci po kmetijah cele dežele razkropljeni.

Kmetijstvo v Lyrencestru slovi za nar bolji učilnico, kjer se je pod krilam princa Alberta, moža kraljice angleške, poslednji čas šola osnovala, v kateri se zraven djanskiga kmetovanja učencam tudi razlagajo mnogi kmetijski nauki po bukvah.

Najemniki imajo kmetije v grofijstvu Essex nar bolj v čislih, zatorej gré veliko teh, ki hočejo kako kmetijstvo v najem vzeti, poprej v to grofijstvo, da se ondi popolnoma izučijo kmetijstva.

V Škocii slovi nar bolj kmetija Dikson-ova, kjer se po troje učencov uči, kterih vsak na leto 1000 fl. za to plačuje.

Na velicah kmetijah se pogostoma najemniki v nedeljah popoldne snidejo in kemijsko-kmetijske reči poskušajo, si nove znajdbe razodevajo, in poslušajo, kar je kmetijstvu v povzdigo in napredovanje. Zato pa tudi umno kmetovanje na Angleškem ni bela vrana, kakor marsikje drugod.

(Dalje sledi.)

Ogled nove kazenske postave

zoper hudodelstva, pregreške in prestopke.

(Dalje.)

Od hudodelstva težke telesne poškodbe.

Kdor zoper človeka, čeravno ne z nakano ga usmrtiti, pa vendar z drugim sovražnim namenom tako ravna, da se mu je vsled tega nar manj za dvajset dni zdravje pokazilo ali zmožnost svoj poklic opravljati, odvzela, ali da se mu je um zmešal ali pa težko pohabljenje naklo-

nilo, se zakrivi s hudodelstvom težke telesne poškodbe.

Tega hudodelstva postane tudi kriv, kdor svoje prave starše ali kdor javnega urednika, duhovna, pričo ali zvedenca, ko svoj poklic opravljajo, ali za to, ker ga opravljajo, preišljema na njih životu poškodje, če tudi poškodba ni taka, kakor je bila zgoraj popisana.

Kazen tega hudodelstva je po §. 154. ječa od 6 mescov do 1 leta, pri obtežavah se pa zamore do 5 let zdaljšati.

Ako se pa (pravi §. 155):

- samo na sebi sicer lahko poškodovanje s takim orodjem in tako započne, da je z letim navadno smertna nevarnost združena, ali če se kako drugač izkaže namen, kakošnih gori omenjenih hudih nasledkov napraviti, če je tudi le pri poskusu ostalo; — ali
- če ste iz poškodbe pokaženje zdravja ali nezmožnost svoj poklic opravljati, nar manj za trideset dni nastopile; ali če je
- djanje s posebnimi mukami za oškodjenega združeno bilo; ali se je
- napad v zvezi z družimi po dogovoru, ali pa zasedno storil, in je iz tega nastopil kakošnih gori omenjenih nasledkov; ali če je
- težko poškodovanje postalo za življenje nevarno, — gré prisojevati težko in poostrovano ječo (§. 19) med 1 in 5 leti.

Ako je pa hudodelstvo — pravi §. 156:

- poškodovanemu besedo, vid ali sluh vzelo ali za vselej oslabilo, zgubo zarodne zmožnosti, očesa, rame, ali roke, ali kako drugo znamenito pohabljenje ali pogerdenje, ali
- vedno bolehanje, neozdravljivo bolezen ali zmešan um, ki ni podoba, da bi se ozdravil, — ali
- nezmožnost za vselej svoj poklic opravljati, pokvarjenemu naklonilo, gré kazen težke ječe med 5 in 10 leti odmerjati.

Ako je bil pri tepežu, ki se je med več ljudmi unel, ali pri hudem ravnanju, zoper eno ali več oseb započeto, kdo na svojem životu težko poškodovan, je treba z vsakterim, ki ga je tako poškodoval, po poprejšnjih §§. 154—156 ravnati.

Ako je pa težka telesna poškodba nastopila samo po zedinjenju nasledkov pohabovanja ali hudega ravnanja od več ljudi, ali če se ne da izkazati, kdo je težko oškodo prizadjal, naj se vsi tisti, kteri so se pokvarjenega lotili, tudi izrekó krivi hudodelstva težke telesne poškodbe, in z ječo od 6 mescov do 1 leta kaznujejo.

Od zažiga.

Hudodelstvo zažiga stori, kdor djanje započne, iz kterega ima po njegovem naklepu požár na tuji lastnini vstati, če se tudi oginji ni unel ali nobene škode ni napravil.

Kazen — zapové §. 167 — je treba odmerjati po naslednjem razločku:

- Če se je oginj unel in je s tem kak človek ob življenje prišel, ko je zažigavec to naprej viditi zamogel; ali če je posebna z namenom pokončevanja združena derhal požár napravila, je kazen smert;
- ako je storivec več kakor enkrat, bodi si eno ali pa razne reči zažigal, in se je oginj res unel, če prav samo enkrat; ali
- ako se je oginj unel, in se je pogorelcu znamenita škoda zgodila; kakor tudi
- če se je storivec zažiganja več kakor enkrat, pa

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 20. novembra (poznojesna) 1852.

List 93.

Hebrejske melodije.

Po angleškem L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

XIX.

O Mariamna! zdaj za te serce,
Ki za-nj kervéla ti, kervi še huje;
V britkosti duše mést zgubljena je,
I divja kajba zlobo nasleduje.
O Mariamna moja! kje si ti?
Ne možeš čuti moje britke nuje:
Ah! biš mogla, biš odpustila mi,
Čeravno mojih molb nebó ne čuje.

I mervta je? I so se derznuli
Brezuma zlobi vbogati strupeni?
Besnota vlastni obup je vklela mi:
Meč, ki je njo zadel — preti zdaj meni.
Al mervza si, umorjena ljubav ti!
I mračno serce vzdihá po zgubljeni
Zastonj, ki zgorej zdaj pari,
Pustivši mne nevrednoga v življenji.

Ah, proč je krone mje deležnica,
Seboj zagrebla mi veselje celo;
Omél sim rožo od debla Judova,
Cigar je perje za me sam'ga cvélo.
I moja krivnja, moje peklo je,
Ki njedro to preklinjam osamélo;
I pač zaslužil sim britkosti vse,
Ki vedno zjedajo mi serce vélo! —

Prevdark stroškov za stavitev nove hiše.

(Konec.)

Podroben prerajt je tudi za to potreben, ker cena za različne duri, oknja, ključavnice, peči itd. v raznih krajih je sila različna.

Gospodar prav stori, ako si prerajte več mojstrov priskerbi. Naj primeri eniga z drugim, in kmalo bo vidil, kateri se mu nar bolj prileže.

Ko si je po takim načinu popoln prevdark stroškov napravil bil, je prašanje: ali je bolje stavitev pogoditi (den Bau akkordiren), ali ne?

Le redkokrat je stavitev s pogodbo (Akkordbau) hasnovita; naj večkrat je gospodarju svetovati, da naj sam staviva si nakupi in pripravi, zlasti za zidarske in tesarske dela, kakor so kameenje, apno, pesek, opeke, strešniki, stropávnice, dile itd. Cena tacihi stvari se lahko zvé, in pri nekaki pazljivosti se gospodar ne more prevariti. Škoda slabiga gradiva se ne dá prerajtati.

Le za nekatere reči pri stavljenju nove hiše je včasih pogodba (Akkord) dobra, postavim, za pokrivanje. Da bo gospodar pa gotov, dobro krovje dobiti, naj se z mojstram po takim načinu pogodi, da uni, ki je pokrivanje prevzel, za blizo 10 let dober stoji, in da se mu do tiste dobe nekoliko pogojeniga plačila zaderži. Pravilo je,

da mizarske in ključarske dela se — po izdelkih za poskušnjo — v pogodbo dajó.

Ko si je tedaj gospodar bil dobro stavivo pripravil, in ker hoče izverstno delo imeti, naj se pogodi s poštenim in zvedenim staviteljem, pa pri temu naj ne gleda preveč na visoko plačilo, temoč le na dobre delavce, posebno na take, ki — v staviteljstvu jako izurjeni — so že kde terpežno in izverstno poslopje na beli dan postavili bili.

J. Š.

Ogled kmetijstva na Angleškim.

(Dalje.)

Občne premišljevanja.

1. Na Angleškim so večidel le velike posestva, in o tem se loči Angleška država od vsih drugih držav, kjer so zemljiša brez konca in kraja na drobno razkosene. To, kakor uno, če je od sile, je slabo, ker prevelike kakor premajhne zemljiša so deželi v škodo; prevelike se ne dajo lahko dobro obdelovati, celó majhne ne morejo družin pošteno prerediti; vendar so premajhne zemljiša še bolj kakor prevelike kmetijstvu in državnemu gospodarstvu škodljive.

Ta škoda prevelicij posestev je pa na Angleškim tako poravnana, da velike zemljiša so v pristave (Maierhöfe) po 100 do 500 akrov (1 aker je tritert orala) razdeljene, katerih njive in senožeti so najemnikom (štantmanam, kolonam, Pächter) v najem dane. Premajhne najemne zemljiša, to je take pod 100 akri, se že skozi 50 let skladajo z družimi v veči, ker na zemljišu z 100 akri nemore najemnik s svojo družino pošteno živeti, da bi prisiljen ne bil za delavca na delo hoditi. Na pristavah po 300 do 400 akrov zamore pa najemnik že pošteno izhajati. Najemniki tacihi pristav pa za obdelovanje vdinjajo več delavskih družin, ktere zato dobivajo kos zemlje, stanovanje, kurjavo in tudi v denarjih nekaj vsako leto; te delavske družine živijo na teh pristavah skorej tako, kakor vincarji na Štajarskim.

Dobiček, ki iz teh naprav na Angleškim izvira, je pa tale:

1. stanovitnost državne uredbe na Angleškim se opira na velike posestva;
2. od najemstva (Pachtsystem) živi veliko premožnih in poštenih družin, ki so zoper vsaktero prekucijo;
3. kmetijski delavec, ker je oženjen, je zavoljo tega veliko bolj na tisto mesto navezan, kjer s svojo družino dela, in ne spremi nja službe, kakor pri nas, za vsako malo reč. Ta razmera je tudi podlaga pošteniga in lepiga življenja teh družin;

4. takimu delavcu ni skrbeti, kje bo jutro kje pojuternim dela dobil in kako se preživil; on ima svoj gotov živež na zemljišu, ki mu je za vžitek določeno, on ima svoje stanovanje itd., z eno besedo je beraštva obvarovan.

(Dalje sledi.)

Ogled nove kazenske postave zoper hudodelstva, pregreške in prestopke.

(Dalje.)

Z zaporom se zamore tudi ena ali k kratki več izmed sledečih verst poostrenja združevati: a) postenje; b) težeje delo; c) terdo ležišče; d) posamsko zapretje; e) samotno zaklenjenje v temnici; f) tepenje.

Če se poostrenje s postom pridene zaporu prve stopnje, se kaznjencu le tista hrana dopusti, ktera je pri zaporu druge stopnje predpisana. Pri poostrenju zopora druge stopnje je kaznjenca nekatere dni ob samem kruhu in vodi deržati; vendar naj se to ne zgodi čez dvakrat v enem tednu.

Na terdo ležišče se kaznjenc ne sme zaporedoma dan za dnem in ne več kakor dvakrat v enem tednu devati.

Posamsko zapretje ne sme neprenehoma dalj kakor 14 dni terpeti, in potem ne zopet nastopiti dokler en mesec vmes ne preteče.

Samotno zapretje v temnici ne sme neprenehoma dalje kakor 24 ur terpeti, po tem ne pred zopet nastopiti, dokler en teden vmes ne preteče, in za celi čas kazni se sme komu k večjemu desetkrat naložiti.

Za poostrenje se sme tepenje samo zoper tiste, ki iznova pregrešek ali prestopok doprinesó, in samo s tako, kakor je bilo zastran tepenja že rečeno.

Sploh se za vsako kazni vredno djanje odločena versta kazni ne more premenjati, ne kaznenje po pogodbi s poškodovanim odpraviti.

V sledečih posebnih okolšinah je treba v postavi odločeno kazen premenjati:

a) Kadar bi kazen v dnarjih premoženju ali preživljanju obsodi podverženega, ali njegove rodovine čutljivo škodo delati znala;

b) če bi zavoljo terpeža postavno odločenega zopora pridobitek ali prislužek kaznjenca ali rodovine njegove na nič, ali saj v nered priti utegnil.

V prvem primeru gré namesto dnarne kazni primerin zapor in sicer ondi, kjer postava nič družega posebej ne velevala, en dan za vsacih pet goldinarjev prisojevati.

V drugem primeru se zamore čas kazni člo pod najnižji postavni stavek skrajševati, toda zapor je treba poostrovati. — Tepenje se pa zamore samo v tistih primerih, v kterih je bila kazen zopora k večjemu na trideset dni odmerjena, na mesti nje rabiti.

V okolšinah posebnega pomislika vrednih se zamore zapor prve stopnje tudi premeniti v dnarno kazen, ki je kaznjencovemu premoženju primerna, to da nikoli naj se ne prepuša kaznjencu, da bi si zamogel sam to premembo kazni izbrati.

Dalje se zamore namesto zopora prve stopnje prisojevati hišni zapor, če je tisti, kterega je kazniti, neomadežanega iména, in če bi, oddaljen od svojega stanovališa, ne mogel za svoj ured, svoje opravilo, ali svoj zaslužek skrbeti.

Za obtežave ali obteževavne okolšine pregreška, in tako tudi prestopka, se čisla:

a) ako se je kaznjivo djanje dalj časa nadaljevalo;

b) ako se je ponovilo, tudi tikrat, kadar je storivec zavoljo enacega pregreška ali enacega prestopka že kaznjen bil;

c) kolikor večja je nevarnost, ki jo je bilo izkaznjivega djanja naprej viditi, ali

d) škoda, ki je iz njega za res nastopila;

e) kolikor važniša je razmera med krivcom in poškodovanim ali razžaljenim;

f) če so mladina ali druge poštene osebe zapeljane bile;

g) če so se pogubni izgledi v rodovinah dali, ali

h) je javno pohujšanje storjeno;

i) ako je k izpeljanju kaznjivega dela več časa ali pripravljavanja treba bilo, ali so se večji zadržki odpraviti morali;

k) če je krivec vodja ali kako drugači začetnik bil pri kaznjivem djanju, ktero je več ljudi doprineslo;

l) ako je več pregreškov ali prestopkov razne verste storil;

m) če je z izmišljenimi okolšini skušal preiskavo zatezati ali zmotiti, in sosebno

n) pri pregreških in prestopkih zoper javno nramnost ali lepo vedenje, če je krivec človek odgojen (izrejen) in boljše omike.

(Dalje sledi.)

Kratkočasnica.

„Svitek se zahvali!“ „Kožuh se zahvali!“

Pri Turcih je v navadi, da se k ženitninam, ki sploh po tri in člo po sedem dni terpe, vsa žlahta povabi. Ženina, ki bi to opustil, bi vsaki Turčin lakomnika, napuhueža in še člo krivoverca psoval.

Zato pa tudi ni važnišiga in trudnišiga opravila pred vsako ženitnino, ko iména vsakiga iz žlahte in njegovo stanovanje izvediti, ker se žlahta včasih po celi veliki okolici razrase. Ljudje pridejo na ženitnino, kterih še ženin nikdar vidil ni, teško kedaj njih imé izgovoriti slišal: gósti mnogokrat eden drugiga ne poznajo.

Na tako vižo je bil tudi enkrat ubožen rokodelc na ženitnino bogatina povabljen. Da si ni imel več ko eno postarano suknjo, in svitek (turban) vés lóžen, se je vendar tudi na to ženitnino podal, se zopet enkrat dobro in do sitiga najesti. Pred vsim drugim pojiše ženina, in se mu lepo za povabo zahvali. Ali ženin mu ne da besede, in se zaničevaje od njega oberne.

Sedem miz je bilo v veliki izbi pokritih; spredej ena poprek, in od nje po vsaki strani po izbi doli tri. Ženin in nevesta se vsedeta k poprečni mizi, in ko bi trenil, se vsi svati okolj drugih šestih miz posedejo. Naš rokodelček se vsede konec omizja na tla. Čaka in čaka revež, pa mu nihče ničesar ne podá. Hlapci nosijo iz izbe dobre ostanjke memo njega: on njim vés lačen pomiguje, — pa nobeden mu ničesar ne da. Poslednjič ga poterpežljivost zapustí ter jeza zgrabi, in siromak se iz hiše pomete. Kupil si je kos kruha, in si z njim glad potolažil.

Imel pa je nekiga prijatla, ki še ni davno kar je obogatel; drugači bi tudi ta njegov prijatelj ne bil. K temu se podá, in ga prosi, da naj mu za malo časa svoj lepi kožuh in zali svitek posodi, ki ju je od svojiga rajniga bogatiga gospodarja podedoval. Kar je prosil, je prejel.

Drugo jutro ptujo obleko obleče, in se podá na ženitnino. Ko v izbo stopi, se mu vse priklone, in ženin mu nasprot gré, ga z veliko častjo sprejme in se mu za skazano čast zahvali. „Svitek se zahvali!“ odgovorí rokodelc rězno. Ženin se zgovarja, kako žal da mu je, da se ne spomni njegoviga iména; popraša nevesto, ker misli, da bi iz njene žlahte bil. Pa tudi ona ga ne pozná, vendar pa reče, kako močno da jo veseli, ga gosta imeti. „Kožuh se zahvali!“ odgovorí rokodelc tako rězno kakor poprej.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V sredo 24. novembra (poznojesna) 1852.

List 94.

Hebrejske melodije.

Po angleškem L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

XX.

Na dan, ko je Tit Jeruzalem sosul.

Iz goré, ki tvoj tempelj zrè, sveti nekda,
Sim te gledal, o Sion! plen Rimljana zdaj:
Tvoje solnce zašlo je, i žar tvoje pasti
Je v slovesnem pogledi še odražal se mi.

Ozrem se na hram tvoj, ozrem na svoj stan,
I pozabim za hip bližne sužnosti ran;
Ker le smertni zrem plam, ki tvoj tempelj mori,
Ino spotane roke, nemožne mesti.

Visočina, kjer gledal sim, marsikrat je
Prej odražala žar minujočega dné;
I vidil sim, ko na višavi sim bil,
Kak je žar se bežeči na hram tvoj cedil.

Tudi istoga dneva na gori sim stal,
Al kopnečega žarka ah! nisim zaznal;
O da bi na mesto zablisnulo bló,
I raztreščila, strela osvojivca glavo!

Al paganski bogovi ne bodo nikdar
Oskrunjali hrama, kjer On je bil car;
I ljud Tvoj raztresen, preziran naj bo —
Naša slava gré, Oče! le Tebi samó! —

Opomin zastran konjske bolezni v nekterih krajih Krajskiga.

Slišali smo, da je v kratkim po nekterih krajih Krajskiga, zlasti pa okoli Bleda, več konjnaglo poginilo po neki bolezni, ki je tišavki (vnetju možganov z vodenimi razlivi) podobna.

Po tem kar smo slišali o ti bolezni, ta nevarna bolezni ni navadna tišavka, ampak je beržko ne kužni možganni čerm (Gehirnanthrax), ki je ena sorta vrančniga prisada, zoper kteriga se mora ravnati, kakor smo v „Novicah“ že večkrat govorili in se v 4. delu „živinozdravilstva“ na str. 182 itd. razložno bere. Prav živo pasvetjemo poskusiti košenilni salmjakovec, o kterim smo v 48. in 49. listu letošnjih Novic govorili.

Gospodarske skušnje.

(Terpeča prevleka za lesene strehe). Vzame se katrana (Theer), kolikor se hoče ali potrebuje. Kuha naj se v kotlu, da bo vroč, in meša se potem toliko na tanjko v prah razmetiga ogljajmes, da mešanca gosta kakor mavta postane. S tem mazilom se omečejo lesene strehe blizo 1 pavca na debelo. Gledati se mora o tem, da pokritev je povsod kar mogoče ravnomerno nanesena. Taka prevleka se hitro posuši, se počasi zmirej bolj vterdi, ter postane tako terpežna, da skorej nobeno vreme ji škodovati ne zamore. Draga pa tudi ni.

(Nepremočljiva prevleka za strešnike). Prevleka s katranam zamaši vse razpokline strešnikov popolnoma, ter jih nepremočljive in jako terpeče naredi. Poslužiti se zamoremo kelja in katrana, ribje masti ali tudi oljnate goše, ktera poslednja je nar boljši kup. Posebno koristna se skaže namazitev s katranam (Theeranstrich) takrat, kader strešniki mrazú so razpokali. Stroški, ktere namazitev ene cele strehe uzroči, niso ravno pomenljivi.

(Slepe šibre (šipe) zopet svetlobne narediti). Vzemi pest kopriv, pomoči jih v merzlo vodo (deževnico), ter obribaj šibre nekolikokrat žnjimi. Ako bi koj prvokrat stekla po volji ne očistil, ponovi taisto še enkrat z novimi koprivami, ter poplahni za tem šibre s čisto vodo.

Ogled kmetijstva na Angleškim.

(Dalje.)

Občne premišljevanja.

2. Vse drugač kakor drugod je šolstvo na Angleškim in učenje v šolah.

Ko so na Angleškim visoki pomén Peel-ovih besed spoznali: „da vednost je moč“, se je učenje v umetniških (tehniških) šolah vse drugač obernilo. Angleška mladina se ne uči sedaj le da bi si glavo z jalovimi vednostmi napolnovala, uči se vsigal le za življenje, to je, da vživa od tega, kar se v šoli uči, tudi gotov dobiček, kadar iz šole pride.

Angleškemu otroku ni učenje muka (martra), po kateri se scer otrokam take reči v glavo vbijajo, kterih celò ne zapopadejo in od kterih tudi stariši nobeniga prida ne vidijo, ko otrok šolo zapusti. Angleški učenec ima veselje do šole, ker to, kar se v bukvah uči, mu učenik kolikor toliko v natori pokaže, da vidi, kar je bral, in zapopade, kar je slišal.

Muzeji in verti, ki so nauku šolske mladosti namenjeni, so tako osnovani, da jih že otrok s pridam ogleduje; v vertih, na priliko, je pri vsaki rastljiní zraven njeniga latinskiga iména tudi domače imé zapisano; zraven tega je zaznamovana korist in raba zeliša, — leto, kdaj je rastlina na angleško zemljo presajena bila itd.

Na umetniških šolah uči en učenik oglarstvo, drugi rudništvo, tretji kako se železo iz rude izdeluje, kako železo podeluje, četerti uči farbanje, peti napravo železnic, telegrafa itd. in vsak nauk se večkrat in tako dolgo ponavlja, dokler kaj ljudi pride ga poslušat. Tako si zadobi tudi prosto ljudstvo vednost v vsih rečéh, ki so mu za njeno rokodelstvo potrebne, ali so sicer dobre, da jih človek vé.

Na Angleškem je vse djansko (praktisch). Ko sim napravo vseučiliša v Cambridgu vidil, sim bil tako ginjen koristnosti njegove, da sim naravnost rekel: nemške vseučiliša in pa nič proti temu!

Polni zaupanja spremijo starši svojiga otroka na angleško vseučiliše, ker véjo, da se bo tam mnogo potrebnih vednost naučil in se pošteniga, pobožniga moža izredil. Kako pa vse drugač trepetajo starši, ko zapusti otrok domačijo in se podá na vseučiliše nemško! Naj se tiste „stare glave“ (bemoosten Häupter) še tako visoko povzdigujejo, — naj se še tako zagovarja razujzdanost mladosti, ker mlada kri mora enkrat iznoretí, toliko je gotovo, da mlad človek se ne navdá na nemških učiliših tiste resnosti, tistiga moztva, ki je terdna podlaga njegoviga prihodnjiga življenja v prid njemu in v prid deržave cele.

(Dalje sledi.)

Ogled nove kazenske postave

zoper hudodelstva, pregreške in prestopke.

(Dalje.)

Nasproti naj se imajo za zljajšave ali zljajšavajoče okolšine:

- a) Starost, ki je blizo nedoraslosti, slabeji razum ali zlo zanemarjena izreja;
- b) poprejšno neomadežano življenje;
- c) če so krivca drugi zapeljali;
- d) ako je iz strahu ali po predsodi veljave (imennitnosti), ali
- e) v silnem ganjenju serca, ali
- f) zavoljo revšine delal;
- g) če je, ko je v njegovi moči bilo, kaznjivo djanje do konca dognati, iz njega večjo korist si nakloniti, ali večjo škodo narediti, pri poskusu obstal, ali kadar
- h) se je le bolj majhine koristi polastil, ali
- i) prostovoljno se zderžal, da ni večje škode storil;
- k) če si je po svoji moči prizadeval škodo popraviti;
- l) če je pri izpraševanju iz lastnega nagona take okolšine odkril (razodel), ktere vedoč je bilo mogoče škodo, ki je žugala, celo odverniti ali pa zmanjšati.

Pri odmerjanju kazni je treba gledati na obtežave in zljajšave, po tem, kakor te ali une premagujejo; vendar naj se pa kazni praviloma odmerja med najvišjim in najnižjim kazenskim postavkom, ki je v postavi za posamezne pregreške ali prestopke ustanovljen, kakor tudi ni zavoljo zljajšav ali obtežav pravilno nobene druge verste kazni prisojevati.

Kadar se pri kacem pregrešku ali prestopku več in sicer tacih zljajšav skup nameri, da se iz njih zamore po pameti poboljšanje krivca pričakovati, se smé ne le zapor v nižjo stopnjo premeniti, temuč tudi postavna kazni celo pod najmanjši kazenski postavki znižati.

Ako je preiskovanec storil več pregreškov ali več prestopkov, ki se ob enem preiskavajo in sodijo, ali če se tako pregreški in prestopki skupej namerijo, se je deržati tiste postave, ktera med temi kaznjivimi djanji najvišjo kazni odločuje, toda gledaje na ostale.

Druge nasledke, ki so z obsodbo zavolj pregreška ali prestopka združeni, povedó posebne postave, in politični in cerkveni predpisi. Kadar ima obsojeni kako obertnijo, kak ladjarski patent, ali pa pravico, deržati barko za obrežno vožnjo, je treba ravnati po odločbah zastran obertnijstva že poprej imenovanih, če ne izreče že postava sama zgube tacega pooblastenja za kazni.

(Dalje sledi.)

Stovstvo o povéstnici domači.

Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain von Dr. V. F. Klun. 1tes Heft. 1852.

Knjige, ki bi obsegla zgodovino domovine naše do novejšega časa, še zmiraj milo pogrešamo, čeravno se ponositi smémo, da imamo nektare zgodopisne dela take cene, kakor jih le maloktera dežela ima. Priča tega so spisi Schönleben-a, Valvasor-a, Linhart-a. Al Schönleben in Valvasor sežeta le v 17. stoletje; Linhart sklene izverstno povestnico svojo z Dragotinom Velikim; Vodnikova zgodovina je tako ob kratkem napravljena, da je na 58 stranéh vsa; Hoff pa je bil bolj krajopisnik kot zgodovinar.

Od mnogih strani se tedaj že več let oglašujejo želje po povestnici domači, ki bi segla do naših časov; v letu 1850 so se „Novice“ (stran 163.) obrnile na zgodovinsko družbo v Ljubljani: naj bi ona, ker je za to poklicana, dala na svetlo povestnico v slovenskem jeziku, po domače pisano, tudi razumu preprostega bravca primerno, dokler se ne loti obširnejšega dela, ktero se ne da, kar vsak lahko spozna, na vrat na nos doveršiti. Slavna zgodovinska družba je na ti poziv v Ljublj. nemškem časniku odgovorila, da tako važno delo dobro izveršiti, je poprej mnogega nabiranja zgodovinskih pisem in skerbnege pretresovanja potreba, kterege se pa lotiti hoče.

Na to si je jelo slovensko društvo v Ljubljani prizadevati, da bi saj za prvo potrebo malo povestnico slovenskega naroda na dan spravilo, kertudi ono je dobro spoznalo, da obširen zgodopis je pretežavno delo, da bi se zamoglo spretno dognati. Izbrala si je v zgodoslovju izvedenega in scer izverstnega slovenskega pisatelja, gosp. J. Terdina-ta, ki je po domače pisano malo povestnico zložil. Ker je pa slovensko društvo v Ljubljani dosihmal še ni moglo na svetlo dati, je društvo sv. Mohora v Celovcu, ravno to potrebo spoznavši, unidan 200 fl. razpisalo za nar boljši prstonárodno zgodovino slovenskega ljudstva v slovenskem jeziku.

Med tem se je osnovalo v Zagrebu „društvo za jugoslavensku povestnicu i starine“. Tudi ta družba je berž spoznala potrebo povestnice in potožila: „Mi neimamo još sve do danas, po primeru drugih narodah, dobre kritički napisane povestnice našega naroda“. Al tudi nji je bilo očitno, da tako važno delo ni mahoma spisano in da potrebuje mnogega naberanja od vsih strani, kteri nabirki imajo biti temelj prihodnjega zgodopisa. Osnovalo je slavno društvo v ti namen časnik pod naslovom „Arkiv za povestnicu jugoslavensku“ in vredništvo njega izročilo gospodu predsedniku Ivanu Kukuljeviću Sakcinskemu — možu, ki nadušen domoljubja, opravlja to častno sporočilo, kakor že tretja na svetlo dana knjiga očividno spričuje, tako marljivo in izverstno, da zasluži iskreno zahvalo Jugoslavenov vsih.

Med tem, ko se je vse to godilo, nismo čuli nič, kaj da naša Ljubljanska zgodovinska družba o tem predmetu dela, — kar je prišel te dni zgorej naznanjeni „Archiv“ gosp. dr. Kluna, pridnega tajnika Krajske zgodovinske družbe, v nemškem jeziku na dan, kterege prihod z veseljem pozdravimo.

Namen tega arkiva, ki bo sledil v več zvezkih, je gosp. pisatelj ob kratkem takole napovedal: „pripomočke nabirati in sestavljati za spis povestnice vojvodine krajske in polajšati delo željno pričakovano!“

Začel je pa gosp. dr. Klun to delo tam, kjer je Linhart svoje (Geschichte von Krain und der südlichen Slaven) jenjal — z Dragotinom Velikim, ker misli, da prihodnji zgodopisnik bo imel le Linharta posledovati, kteri je delo svoje tako slavno doveršil, da

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 27. novembra (poznojesna) 1852.

List 95.

Od olepšanja vasi.

Kdor po unanjim obrazu kake vasi sodi omiko prebivavcov, se bo v svoji sodbi malokdaj motil.

Ni ravno treba, da morajo prebivavci premožni biti, ako je vas čedna in lepa, — če so le nekoliko omikani, in da jim je za to kaj mar, kar se lepo, čedno in koristno imenuje.

Olepšanje vasi je na več strani važna reč; za to bi moglo vsim sosesčanam in sosebnim županam toliko veljati, kakor čast in poštenje.

Bomo se tedaj o ti važni reči nekoliko pogovorili, in da se lepo po redu pogovorimo, razdelimo to svoje premissljevanje na dvoje, ter vprašamo:

1) zakaj se je dosihmal tako malo za olepšanje vasi storilo, in

2) kaj bi bilo o tem storiti?

Če bi kdo rekel: vasi ne morejo tako čedne in lepe biti, kakor mesta! — odgovorimo na to, da tudi vse mesta niso čedne, marveč so nekatere gerde in nesnažne kot gerde vasi; je tedaj tudi med mesti razloček. Ali gerdih mest ne postavljamo v izgled vasem, in tudi rečemo, da ni treba, da bi vas mogla nališpana biti, kakor marsiktero krasno mesto. Če je vas le lepo čedna, je že spolnila, kar se od nje terjati zamore.

Da pa spoznamo: kaj je zboljšati, moramo vediti: kaj je gerdo in nesnažno.

Vasi so večidel za to nar več nečedne, ker so poti njene gerde in slabe, in večidel še gerji, kakor je cesta zunaj njih. O slabim vremenu ni skoraj skoz marsiktero vas priti — človek, voz in živina se pogreznijo v blato. Če je zunaj vasi že davnej lepo suho, je v vasi še vse polno blata, ktero se v marsikterim kraju skozi celo leto ne posuši. Voda in gnojnica tečete iz marsikterih hiš leto in dan, in se nabirate v smerdljive luže. Ker se tu in tam vsa soderga pobitih lonc, peči, stekla itd. na kupe na cesto nosi, je ponoči celo nevarno, se skozi marsiktero vas peljati. V mlake, ktere dostikrat po vaséh stojé, se meče mala cerknjena žival in sto družih reči. (Dalje sledí.)

Ogled kmetijstva na Angleškem.

Občne premissljevanja.

(Dalje.)

3. Lepo je viditi, kako Angleško ljudstvo postavo spoštuje. To visoko spoštovanje, ktero iz tega izvira, da vsak človek, imeniten ali ne, je pred postavo enak, je vzrok, da, na priliko, policaji (Constabler) po ulicah veličanskega mesta Londona, v katerim poltretji milion ljudi prebiva, celo brez vsiga orodja tako lepo red in mir ohra-

nijo, kakor malokje, in da je zadosti, ako nar sirovejšimu človeku policaj le migne, ga že vboga.

Ker se na Angleškem postave malo spremenjajo, se jih je ljudstvo že tako navzelo, da so mu po dolgi navadi kakor lastna natura postale. Ker tako vsak Anglež samostojno po pravilih postave živi, se pri njih tudi popolnoma tisto pravilo potrdi: „vsak za-se, Bog pa za vse!“

Tudi tiste 3 nar imenitniši posvetne reči: imenitnost po rojstvu, vědnost in denar so na Angleškem kaj lepo poravnane.

Angleški žlahniki so si ohranili svojo veljavnost, brez da bi jih drugi, ki niso žlahniga stanu, pisano gledali; na Angleškem pa je le pervorojenen sin žlahne rodovine posestnik predpravíc žlahnikov, on edini je namestnik žlahne rodovine in živavec glavniga premoženja; — vsi drugi sinovi ravno tiste žlahne rodovine spadajo v gradjanski (purgarski) stan, ki si morajo na drugi poti, postavimo, po poti vědnosti prizadevati, da si pridobé veljavnost in slavno ime. Tako je razmera med žlahnimi in prostimi stanovi lepo vredjena, ker žlahne rodovine imajo, razun pervorojeniga, vse druge sinove v versti nežlahnih stanov.

(Konec sledí.)

Ogled nove kazenske postave

zoper hudodelstva, pregreške in prestopke.

(Dalje.)

Od kaznovanja nedoraslih.

Nedorašeni zamorejo na dvé strani krivi postati:

- a) s kaznjivimi djanji, ki bi po svoji lastnosti hudodelstva bile, pa se, če jih nedorašeni storé, samo kakor prestopki kaznujejo;
- b) s tacimi kaznjivimi djanji, ki so že same po sebi le pregreški ali prestopki.

Kaznjive djanja perve verste, ki jih nedorasli storé, je kaznovati z zapretjem v odločenem zapirališu, po okolšinah od 1 dnéva do 6 mescov. Ta kazen se zamore zostriti.

Okolšine, na ktere je pri odločevanju časa kazni in poostrenja gledati, so:

- a) velikost in lastnost kaznjivega djanja;
- b) krivcova starost, kolikor bližja je doraslosti;
- c) njegova čud ali dušna narava, po samostalnosti volje, kakor se iz nazočega djanja ali iz poprejšnega obnašanja kaže, po škodljivejših nagnjenjih, hudobii ali nepoboljšljivosti.

S tem kaznjenjem nedoraslih je treba zraven dela, ki se njih močém prileže, vsigdar namenu primerin poduk dušnega pastirja ali kateheta združiti.

Druge verste kaznjive djanja, ki jih storé nedorasli, se prepušajo sploh domačemu strahovanju,

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V sredo 1. decembra (ranozimna) 1852.

List 96.

Hebrejske melodije.

Po angleškem L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

XXI.

Ujeti pevec.

Pri Bablja vodah smo sedeli jokaje
I mislili tužnoga dné,
Ko uplenil sovražnik u hrumi vojská je
Si Salema terge lepé,
I ve, tužne hčerke njegove! plakaje
Ste v svet razpojene bilé!

Ko gledamo vale, ki radostne sile
Svobodno pod nami veršé,
Potirjajo pev; al té vzmage udobile
Ne bodo tujinca željé:
Usahni prej desna mi, vragu ko mile
Iz harfe izmika glasé!

Na verbi, o Salem! zdaj harfa počíva,
Veršati bi imela prostó;
Vsaj hip, ko zašla ti je slava bleščíva,
V spomin mi je pustil le njo:
Nikdar nje glasov mja rokà ne sdružíva
Naj z rečjo pleniteljevo!

Nova znajdba.

(Zoper ovčjo bolezin na parkljih). Časnik „Austria“ imenovan naznani, da so na Angleškem prav preprost pa gotov pomoček za ovce zoper bolezin na parkljih znajdli, ki se je že večkrat poterdil, in je celò patentiran. Obstoí pa ta pomoček iz šolnov ali čevljev, ki so iz guteperče (Gutapercha *) narejeni, ktere bolna ovca obuje, in v ktere se neka štupa potrese, ktera pa še ni na znanje dana. Na Angleškem so že na milione teh ovčjih čevljev prodali, in tudi na Nemško bi utegnili kmalo priti, ker Pruske kmetijske družbe ravno poskušajo zdravilno moč imenovaniga pomočka. „Austria“ pravi, da se bojo tudi na Dunaji kmalo gutoperčni ovčji čevlji s štupo vred na prodaj dobili. — Kadar bomo kaj več o tem zvedili, ali imenovane čevlje s štupo dobili, bomo več o tem povedali.

Od olepšanja vasi.

(Dalje.)

Še več bi zamogli naštetí, kar storí, da je vas od zunaj gerda; ali dobro vémo, da vse ne more olikano bití, ker revšina ljudi ne pripustí, da bi celò razdertih streh, polomljenih vrat, vmazanih hiš, razdertih ograj itd. ne vidili. „Kjer ni nič, je

tudi cesar pravíco zgubil“, je star pregovor; zatò siromakam ne velja naš opomin. Mi govorímo tukaj le od tistih gospodarjev, ki niso tako revni, da bi svojiga pohíštva tudi od zunaj spodobno olepšati ne mógli, in naš namen je le ljudém po kmetih sploh očí odpreti, da bi spoznali, kakor nekteri že spoznajo, da čednost tudi od zunaj je lepa reč, ktera vsacimu človeku dopade, — da čednost vasi tudi k zdravju vasčanov pomaga, — da čednost služi tudi varnosti, večimu terpežu vozov itd., z eno besedo: da lepa vas in pa gerda vas je dvoje. Zna bití, da bo tudi kdo rekel: zdaj ni čas o tem govoriti, da bi kmet svoje pohíštvo lišpal, ker ima na vse strani plačil čez glavo. Znane so nam te težave, ali od tega tudi ne govorimo, da bi kterimu kaj čez njegovo moč svetovali; taki sveti bi bili po pravíci bób v steno. Naši sveti, kteri vam ne bojo prizadjali stroškov, pa bojo že veliko pripomogli k olepšanju vasi, so sledeči:

1. Vsak naj spravlja smetí in vso sodergo kakor dober gospodar na gnojniše dvoriša za polje in senožeti; gnojniše naj si napravi na dobrim prostoru, naj ga omeji in snažno derži, da se gnojnica ne razceja ne po dvorišu in ne po vasi.

2. Vsak naj pred svojo hišo pometa in blato odpravlja, da bo krog in krog njegove hiše čedno. Če stori vsak to pred svojo hišo, bo po celi vasi snažno, in z enim delam se opravi dvojni dobiček: vas je čedna, in vsak si dobriga gnoja nabíra.

3. Pred svojo hišo, če je na cesto obernjena, naj si navozi vsak čedniga peska in scer toliko, da povikša zemljo nekoliko navzdol od svoje hiše; počasi si bo višji in terde tla tako napravil, da bo voda proti sredi ceste odtekala in bo čedniši memo hiš iti.

(Konec sledi.)

Ogled kmetijstva na Angleškem.

Občne premišljevanja

(Konec.)

4. Deržavni zbor na Angleškem je vès drugačin kakor drugod; tam se vse lepo mirno in redno obravnuje; o praznih rečéh ni prepíra; nobeden ne sili svojih svetov, ako niso potrebni in vgodni; nihče ne tiši na oder, da bi se kazal govorúna; pravi možaki sedijo v zboru. Pa zakaj je na Angleškem tako? Menda za to, ker Anglež je že po svoji natori človek bolj mirne kerví; potem ker so Angleži že od mladih nog vajeni očitniga govorjenja in spodobniga obnašanja v zboru, in tretjič tudi zato, ker poslanci nobeniga plačila ne dobivajo; kdor sedí v zboru, je tedaj pravi domoljub, ki se vde-

*) Od gute perče so »Novice« govorile v listih 14. in 15.

ležuje zborniga posvetovanja iz čiste ljubezni do domovine brez drugih namenov; če pa vendar v kakim kraju volivci kteriga manj premožniga moža izvolijo za poslanca, mu oni zlože, da zamore tisti čas v Londonu živeti.

5. V nobeni deželi se zasluge za deželo zasluženi mož tako ne čislajo, kakor na Angleškem; cerkve, ulice in javne poslopja (Greenwich) so polne slavnih spominkov. Že v sercih malih otrok v šolah se zbuja čutljeji časti v tem, da se takim, ki se izverstno obnašajo, delijo častne svetinje, slave trakovi in drugi kinči. Poslavljanje po redih pa se ne godi pogostoma, ker s tem, da bi se preveč redov delilo, noče vlada vrednosti teh poslavil krajšati; kar se lahko dobi, zgubi vrednost.

6. Svobodna srenja je podlaga svobodne Angleške vlade; kralj ali kraljica je namestnica postave in namestnica veliciga svobodniga ljudstva; kraljico spoštuje ljudstvo kaj visoko; kodar se prikaže, ne da bi vpili in rijovali, se ji priklanjajo ponižno in s spodobnim klicam jo pozdravi vsak: „Bla-goslovi Bog kraljico našo“.

7. Posebne hvale vredno na Angleškem je to, da vsakimu blagu, ki je na prodaj, je napisana zadnja cena, po kateri se prodaja; ta cena je pa tudi gotova, in vsak kupec, če tudi otrok, je obvarovan po tem goljufije.

8. Ker je na Angleškem vsacimu rokodelstvo ali obertnijstvo pripušeno, in je dežela po svoji legi za kupčijo po celim svetu posebno pripravna, se čez leto toliko blaga nadela, da ga je za tistih 154 milijonov ljudi, ki jih angleška država šteje, veliko veliko preveč, zato si fabrike in tudi vlada na vse strani prizadevajo, domače izdelke tudi v ptuje dežele spečati. Scer pa je od zore do mraka po ulicah tako barantanje in ponujanje blaga, da je sila. V Londonu in na Angleškem sploh ni nič družiga kot vse je le obertnija in kupčija, zato se ptujic, ki v to mesto polno dima, megle in sopuha pride, kmalo naveliča dalje tukaj ostati, kjer je silna dragina, se mesovje na pol sirovo vživa in se sploh jedila po svojim kuhajo.

9. Veliko veliko hvale vredniga se najde pri Angležih; to pa imajo, kar se vendar zagovarjati ne more, da malokteri Anglež kak drug jezik zna, kakor le svojiga, in če ga tudi zna, ga noče govoriti, ako ni nar večji potreba. Nar bolj pa se brani Anglež francosko govoriti, ker Anglež Francoza ne more viditi, tako ga sovraži.

10. Kar tudi ni hvale vredno, je, da vsakdo kakoršne koli vére, je dolžan anglikanski duhovšini davek odrajtovati. Ker je vsakimu svoja véra po postavah angleške vlade svobodno pripušena, je vendar očitna krivica, da mora vsak svoj delež za živež duhovnam ravno le anglikanske vére odrajtovati.

11. To je gotovo, da kmetijstvo je podlaga blagostanja narodov. Vlada je kmetijstvo močno povzdignila, da je uvožnjo ptujiga žita zlo zabranila; ko je to prepoved spet overgla, so bili kmetovavci zlo nejevoljni, in te nejevoljnosti ne bo konec, dokler ta rod živi. Zato podpira vlada sedaj drenažo, po kateri se rodovitnost zemlje povikšuje, in bo mogla kmetijstvo vedno podpirati, če ne, bojo kmetovavci raji svoj denar na obertnijstvo obrnili, kjer jim večji obresti donaša.

(Po »Bericht über die englische Landw. von Dr. Fr. X. Hlubek«.)

Ogled nove kazenske postave zoper hudodelstva, pregreške in prestopke.

(Dalje.)

Od raznih plemen pregreškov in prestopkov.

Kaznjive djanja, ktere se tu po primeri svoje važnosti in svojega škodljivega nasledka za pregreške ali prestopke izrekó, se delé v sledeče plemena:

1) Kaznjive djanja zoper javno varnost, namreč zoper javni pokoj in red, zoper javne naprave in naredbe, za občno varnost in zoper dolžnost kacega javnega urada;

2) kaznjive djanja, ktere varnosti posameznih ljudi, namreč osebni varnosti na življenju, na zdravju ali sicer na telesu, varnosti lastnine ali zaslužka (pridobitka), varnosti poštenja in dobrega iména, ali varnosti drugih pravic škodo preté ali delajo;

3) pregreški in prestopki, kteri javno nravnost (občno lepo vedenje) žalijo.

Od pregreškov in prestopkov zoper javni pokoj in red.

Pregreška rabuke (zavzdiga, Auflauf) postane kriv, kdor zoper kako pri „vstaji“ imenovanih oseb, kadar kako gosposkino povelje spolnujejo, ali svoj ured ali svojo službo opravljajo, več ljudi nagovarja, da bi mu pomagali ali da bi se zoper stavili. Kazen je hud zapor od 1 do 6 mescov.

Kakor je pri javnem nepokoju povelje dano, da naj vsak s svojimi domačimi doma ostane, se vsak, kdor brez znamenitega uzroka iz doma gré, zlasti pa gospodar, ali kdor je sicer glava rodovine, zakrivi s pregreškom rabuke, če domačih, ki so pod njim, kolikor je mogoče doma ne derži.

Kazen gospodarja ali glave rodovine je zapor od 1 tedna do 1 mesca. Ravno tako je kaznovati tiste, ki v taci okolšinah iz hiše odidejo, čeprav se niso nobenega nereda vdeležili.

Kdor pri rabuki, ki je vstala, tudi iz vsacega družega uzroka, in ne iz tistega, zavoljo ktereга skupljanje ljudi hudodelstvo postane, urednika ali straže ne uboga, ko le-ta množici se raziti velevata, je tudi kriv pregreška rabuke, in se kaznuje z zaporom od 1 tedna do 1 mesca.

Če bi se kdo pri takem vpiranju bil z urednikom ali stražo prepirati ali z njima besedovati jel, je kazen hud zapor na en mesec, ki naj se po okolšinah poostri.

(Dalje sledi.)

Slovanski popotnik.

Spisuje Fr. Cegnar.

* V seji društva sv. Mohora je bilo po naznanilu „Bčele“ oznanjeno, da se je doslej 590 družtvenikov oglasilo. Po tem je bilo sklenjeno, da se imate novi knjigi, namreč: „Gofina razlaganje cerkovnega leta (20 pol) in g. Kafola „duhovni nagovori“ (1. del, 17 pol) berž čast. odborom razposlati. Drugi del Gofina in pridig se bo v novem letu izdal. Dokler niste te knjigi celo dokončane, se po bukvarnicah ne bote prodajale. Ob enem z Gofinom in pridigami se bode gg. družtvenikom tudi „Naravoslovje ali fizika“ od g. K. Robida-ta razposlalo. — Je Celovski odbor poskerbel, da se bodo v novem letu družtvene bukve na lepšem popirju in z boljším črnilom tiskale. Ako bi se vendar prigodilo, da bi Celovška tiskarnica ne zadovoljila, se bodo knjige kje drugod tiskati dajale. — Ker je mnogo družtvenikov željo razodelo, da bi društvo tudi kak časopis izdajalo, je bilo sklenjeno, „šolskega prijatelja“ za to odbrati. Po tem naj bodo v